

मत्स्य प्रसार कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका तथा नर्म्स

(कृषि प्रसार कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका तथा नर्म्स, २०७२/७३ बाट मत्स्यसँग सम्बन्धित)

विषय सूची	पृष्ठ
१. मत्स्य प्रसार कार्यक्रम	३
१.१ कृषक समूह गठन/पुनर्गठन	३
१.२ तालिम कार्यक्रम	७
१.२.१ क्षेत्रीयस्तर कृषक तालिम	७
१.२.२ जिल्लास्तरीय अगुवा कृषक तालिम	८
१.२.३ सेवा केन्द्र स्तरीय कृषक तालिम	९
१.२.४ कृषक समूह परिचालन तालिम	९
१.२.५ घुम्ती स्थलगत कृषक तालिम	१०
१.३ गोष्ठी कार्यक्रम	११
१.३.१ जिल्लास्तरीय कार्यक्रम तर्जुमा गोष्ठी	११
१.३.२ जिल्लास्तरीय कृषक गोष्ठी	१२
१.३.३ सेवा केन्द्रस्तरीय गोष्ठी	१२
१.३.४ कृषक समस्या पहिचान तथा समस्या समाधान गोष्ठी (PCPS)	१३
१.४ भ्रमण कार्यक्रम	१४
१.४.१ अन्तर जिल्ला कृषक भ्रमण	१४
१.४.२ जिल्ला स्तरीय कृषक भ्रमण	१५
१.४.३ अन्तर समूह कृषक भ्रमण	१५
१.५ दिवस कार्यक्रम	१६
१.५.३ जिल्ला स्तरीय कृषक दिवस	१६
१.१४ प्राविधिक वार्तालाप	१७
४. मत्स्य विकास कार्यक्रम	१८
४.१ प्रदर्शन कार्यक्रम	१८
४.१.१ धान खेतमा माछापालन नतिजा प्रदर्शन	१८
४.१.२ केजमा दाना खुवाएर माछापालन प्रदर्शन (मोनो कल्चर)	१८
४.१.३ ह्याचलिङ्ग नर्सिङ्ग प्रदर्शन	१९
४.१.४ माछाको वृद्धि दर जाँच प्रदर्शन (तरिका प्रदर्शन)	२१
४.१.५ केमिकल प्रयोगबाट इ.यु.एस. रोग नियन्त्रण प्रदर्शन	२१
४.१.६ चूनको प्रयोगबाट इ.यु.एस. रोग नियन्त्रण प्रदर्शन	२२
४.१.७ ह्याचलिङ्ग स्टकिङ्ग तथा दाना दिने प्रदर्शन	२२
४.१.८ माछा पोखरीको मलिलोपन जाँच गर्ने प्रविधि प्रदर्शन (तरिका प्रदर्शन)	२३
४.१.९ माछा पोखरीमा शत्रु जीव नियन्त्रण तरिका प्रदर्शन	२३
४.१.१० पोखरीमा चूनको प्रयोग गर्ने तरिका प्रदर्शन	२४
४.१.११ ठूलो साइजको भुरा हुर्काउने प्रविधि प्रदर्शन	२४

४.१.१२	बढी माछा उत्पादन प्रविधि प्रदर्शन	२६
४.१.१३	खानेमाछा प्याकिङ्ग व्यवस्थापन प्रविधि प्रदर्शन (तरिका प्रदर्शन)	२८
४.१.१४	करेसा पोखरी प्रविधि प्रदर्शन (नतिजा प्रदर्शन)	२९
४.१.१५	प्लाष्टिक पोखरी निर्माण गरी मत्स्यपालन प्रदर्शन	३१
४.२	मत्स्य निजी नर्सरी प्रदर्शन	३२
४.३	मत्स्य उत्पादकत्व निर्धारण	३२
४.४	माछा भुरा तथा ह्याचलिङ्ग डुवानी	३३
४.५	धान खेतमा माछापालन क्षेत्र विस्तार	३४
४.६	घोलमा एकिकृत माछापालन प्रदर्शन कार्यक्रम (माछासँग हाँस पालन)	३४
४.७	मत्स्य बिज डुवानी मोर्टालिटी	३५
४.८	महाजाल खरीद	३६
४.९	हाँसको चल्लामा मोर्टालिटी	३७
४.१०	आकस्मिक सेवा	३७
४.११	घोलमा मत्स्य पालन	३८
४.१३	बढी माछा उत्पादन प्रतियोगिता	३९
४.१४	राजमार्ग छेउछाउका साना जलाशय क्षेत्रमा माछा पालनमा अनुदान	४७
६.	मड पम्प खरिद एवं जडान	४९
७.	अभियानमुखी मत्स्य उत्पादन कार्यक्रम	५०

१. मत्स्य प्रसार कार्यक्रम

१.१ कृषक समूह गठन/पुनर्गठन

- गाउँका कृषकहरूलाई नयाँ समूहमा संगठित हुनको निमित्त कृषि प्रसार कार्यकर्ताहरूले लक्षित गाउँको विभिन्न ठाउँमा कृषक भेला गरी समूहको उपयोगिताबारे जानकारी गराउनु पर्दछ।
- नयाँ समूह गठन गर्नुपर्दा स्थानीय जनसमुदायहरूको भेला गरी समूहमा आवद्ध हुन आग्रह गर्ने र स्वस्फूर्त रूपमा गठन भई सेवा केन्द्रमा सम्पर्क राख्न आउने समूहहरूलाई समेत समेटी प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउनु पर्दछ।
- कुनै स्थान विशेषमा पहिलेदेखि रहिरहेका कृषक समूहहरू छन् भने तिनको पहिचान गरी पुनर्गठन गर्नु पर्दछ।
- शुरुमा प्राविधिकहरूबाट सहयोग र राय सल्लाहका साथ कृषक समूह गठन गर्दा अति आवश्यक रजिष्टर्ड, कपी, कलम, फाइल, कागज जस्ता सामग्रीहरू उपलब्ध गराउनु प्रभावकारी हुन्छ।
- प्रत्येक आर्थिक वर्षमा नयाँ समूह भए गठन र पुराना भए पुनर्गठन गरी कृषि सेवा केन्द्रहरूले समूह विवरण संकलन गर्नुपर्दछ।
- जिल्ला कृषि विकास कार्यालयमा कृषक समूह दर्ता गरी तिनीहरूको अभिलेख राख्ने कार्यलाई नियमित रूप दिनुपर्दछ। यसको लागि कृषक समूहहरूलाई आ-आफ्नो समूह विवरण फाराम सहित दर्ताको लागि आवेदन गर्न उत्प्रेरित गर्नुपर्दछ।

समूह दर्ताको लागि निवेदन तथा विवरण फाराम

श्री जिल्ला कृषि विकास कार्यालय,
मार्फत श्री कृषि सेवा केन्द्र

श्री कृषि सेवा केन्द्र को सहयोगमा/हामी आफैँ संगठित भई गा.वि.स.मा गठन भएको हाम्रो समूह दर्ता गरी पाउन निम्न विवरण सहित यो निवेदन गरेका छौं।

.....
समूह अगुवाको दस्तखत
मिति

समूहको विवरण

समूहको नाम स्थापना वर्ष

गा.वि.स. वडा नं. गाउँ

समूहको उद्देश्य

.....

.....

सदस्य संख्या पुरुष महिला जम्मा

पदाधिकारीहरूको नाम

क्र.सं.	नाम	पद	शैक्षिक योग्यता	उमेर	जग्गा क्षेत्रफल	दस्तखत
१		अध्यक्ष				
२		उपाध्यक्ष				
३		सचिव				
४		कोषाध्यक्ष				
५		सदस्य				
६		"				
७		"				
८		"				
९		"				

नियमित बैठक बस्ने दिन

प्रति महिना समूहको हितकोष संकलन हुन सक्ने रु.

हाल सम्मको हितकोषमा जम्मा रकम रु.

कृषक समूह दर्ता प्रमाण - पत्र नमूना

जि.कृ.वि.का.
दर्ता नं.



नेपाल सरकार

कृषि तथा सकारी मन्त्रालय

कृषि विभाग

क्षेत्रीय कृषि निर्देशनालय

जिल्ला कृषि विकास कार्यालय

.....

कृषक समूह दर्ता प्रमाण - पत्र

समूह पद्धतिलाई सुव्यवस्थित गर्दै मत्स्य प्रसार कार्यालाई टेवा पुऱ्याउने उद्देश्यले यस जिल्लाको गा.वि.
स. / न.पा. वडा नं. .. मा मिति मा गठित श्री कृषक समूहलाई यस
कार्यालयको अभिलेखमा दर्ता गरी यो प्रमाण - पत्र प्रदान गरिएको छ ।

मिति: -

.

(.)

कृषि प्रसार अधिकृत

.

(.)

वरिष्ठ कृषि विकास अधिकृत

समूह गठन तथा सञ्चालन

समूह गठन तथा पुर्नगठन गर्दा प्रत्येक समूहको खास काम परिभाषित हुनुपर्दछ र के के उद्देश्य पूर्ति गर्ने हो सो पनि खुल्नुपर्दछ। क-कस्लाई सदस्य बनाउने भन्ने विषयमा पनि छलफल गरी तय गर्नु बाञ्छनीय हुन्छ। सभापति, उप सभापति, सचिव, कोषाध्यक्ष के कस्ता पदहरू राख्ने हो र कुन प्रकृयाबाट (निर्वाचन या सहमति) छनौट गर्ने हो निर्णय गर्नुपर्दछ।

समूहमा क-कस्ले के के काम गर्ने हो, कुन कुन पदको के कस्तो उत्तरदायित्व रहन्छ आदि कुराहरू यकिन गरी सबै उपस्थित सदस्यहरूको सहमति सूचक हस्ताक्षर गराउनुपर्दछ। समूह सञ्चालनको लागि एउटा विधान पनि बनाउनुपर्दछ जसमा समूह सञ्चालनको लागि आवश्यक सबै बुँदाहरू उल्लेख हुनुपर्दछ।

मत्स्य कृषकको ज्ञान र सीपको विद्यमान स्तरलाई दृष्टिगत गरी बैठक नियमित रूपमा सञ्चालन गर्नुको साथै मत्स्य प्रसार कार्यकर्ताको सक्रिय सहयोगबाट प्राविधिक सेवा टेवा पुऱ्याउनु पर्दछ। समूहको लागि योजना समूहले नै बनाउनुपर्दछ। समूहको श्रोत, साधन र कार्यालयहरूबाट पुग्न सक्ने सहयोगलाई विचार गरी मत्स्य प्रसार कार्यकर्ताको संलग्नतामा के के कामहरू सञ्चालन गर्ने हो सो को योजना बनाउनुपर्दछ।

समूहलाई प्रजातान्त्रिक एवं पारदर्शी बनाउन कुनैपनि विषयमा निर्णयहरू लिँदा समूह सदस्यहरूलाई छलफलमा भाग लिने वातावरण बनाई सबैलाई सहभागी बनाउनुपर्दछ र समूह स्वयंलाई श्रोत साधन उपलब्ध गराउन अगाडि बढ्न सघाउ पुऱ्याउनुपर्दछ। यसबाट समूहको दक्षतामा बृद्धि हुन्छ।

समूहको निर्णय लगायत आय व्यय तथा अन्य हर-हिसाब रेकर्डमा राख्ने गर्नुपर्छ। समूह मार्फत भएका कामहरूको लेखाजोखा गर्ने जस्ता कामहरू कृषि प्रसार कार्यकर्ताको सहयोगमा सदस्यहरूबाटै गर्ने परिपाटी वसाउनुपर्दछ।

आर्थिक पक्ष

➤ रजिष्टर, फाइल, कलम, समूहको छाप आदि

रु. ३००।—

नोट: निर्णय मिति २०६१।८।२५

सहकारिताको अवधारणा

कार्यक्रम सञ्चालन हुने स्थल ठूलो भएमा एउटै पकेट क्षेत्र भित्र पनि मत्स्य कृषक समूह संख्या धेरै हुन सक्छ। यस्तो अवस्थामा सबै मत्स्य कृषक समूहलाई अलग अलग रूपमा सेवा पुऱ्याउन नसकिने हुँदा यस्ता पकेट क्षेत्रहरूमा विभिन्न समूहहरूको प्रतिनिधित्व हुने गरी सहकारी अवधारणामा एउटै मूल समिति (Federation) गठन गर्नु उपयुक्त हुन्छ। यस्ता समितिहरूले Pressure Group को कार्य गर्दछन्। तसर्थ, कार्य क्षेत्र ठूलो हुने स्थान पकेटहरूमा यस्ता समिति मार्फत कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्दछ।

कृषि तथा अन्य क्षेत्रहरूबाट कार्यक्रम सञ्चालनका लागि गठित समूहहरू भएका स्थानमा त्यस्ता समूहहरूलाई उत्पादन साधनको आपूर्ति, उत्पादित वस्तुको खरिद विक्री, संकलन, प्रशोधन जस्ता व्यवसाय प्रवर्द्धन सम्बन्धी तालिम दिलाई उनीहरूको आय तथा रोजगार बृद्धि गर्न प्रोत्साहन गर्नुपर्दछ। समूहलाई सहकारी शिक्षा दिने अग्रिम व्यवस्था समेत मिलाउनु पर्दछ।

साधारणतया १५ देखि २५ सदस्य संख्या रहेको एउटा समूहको आधार तर्कसंगत देखिन्छ तर यसैलाई अकाट्य नियमको रूपमा भने लिईनु हुँदैन। समूहमा कम्तिमा लेखपढ गर्न जान्ने व्यक्तिहरू समावेश गर्दा माइन्ट

लेखे र अन्य कार्यमा पनि ठूलो सघाउ पुग्नेछ। विभिन्न संघ संस्था एवं सामाजिक परिपाटीद्वारा पहिले नै गठित समूहहरू भएको स्थानहरूमा पुराना समूहलाई नै आवश्यक हेरफेर गरी पुनर्गठन गर्न सकिनेछ।

समूह विवरण अघावधिक राख्ने

कृषक समूहहरूको विवरण राख्दा समूहको क्रियाकलाप अनुसार सक्रिय अर्ध सक्रिय र निस्कृय समूह (गठन भएको तर समूह सदस्यहरूलाई विवरण थाहा नभएको) पनि जनाई राख्नुपर्दछ।

समूह विवरण फारामको नमूना

नेपाल सरकार
जिल्ला कृषि विकास कार्यालय

कृषक समूहको विवरण

सि. नं.	समूहकोनाम, ठेगाना (वडा समेत)	हालको सदस्य संख्या		समूह अगुवाको नाम	स्थापना वर्ष	हितकोष रकम रु.	समूहको अवस्था (सक्रिय, अर्ध सक्रिय, निष्कृय)
		पुरुष	महिला				

दृष्टव्यः जि.कृ.वि.का.ले प्राविधिक सेवा पुऱ्याउँदै आएको अन्य निकायहरू (महिला विकास, सिंचाई, आइ./एन.जि.ओ.) को पहलमा संचालित समूहहरूलाई समेत समेट्ने।

१.२ तालिम कार्यक्रम

कृषि प्रविधि हस्तान्तरण एवं विस्तार गर्न तालिमलाई प्रभावकारी माध्यमको रूपमा लिइएको छ। कृषि विकास कार्यक्रममा संलग्न प्राविधिकहरूको कार्य दक्षता वढाउँदै लैजानको साथै कृषकहरूमा अन्तर्निहित ज्ञान सीप अभिवृद्धि गर्नुनै तालिम कार्यक्रमको प्रमुख चुनौती हो। जिल्ला कृषि विकास कार्यालयहरू मूलतः निम्नानुसार तालिम कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनमा केन्द्रीत रहनुपर्दछ।

१.२.१ क्षेत्रीयस्तर कृषक तालिम

जिल्ला स्तरीय तालिम भन्दा लामो अवधि (५-४५ दिन) सम्म सञ्चालन हुने तथा विषय विशेष तालिमका लागि सम्बन्धित क्षेत्रीय कृषि तालिम केन्द्रमा सञ्चालन हुने क्षेत्रीयस्तर कृषक तालिममा सहभागी पठाउने कार्यक्रम तर्जुमा गरी सोही अनुरूप पठाउने व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ।

उद्देश्यः

- कृषकहरूको प्राविधिक ज्ञान र सीप विकास गरी उत्पादन/उत्पादकत्व वृद्धि तथा बजार व्यवस्थापन गर्न सक्षम तुल्याउनु।
- ग्रामीण स्वरोजगारका अवसरहरू प्रदान गर्नु।

कार्यविधिः

- सम्बन्धित क्षेत्रीय कृषि तालिम केन्द्रसंग समन्वय राखी जिल्ला कृषि विकास कार्यक्रममा परियोजनागत हिसाबले आवश्यक पर्ने अगुवा कृषक तालिममा सहभागी गराउने कार्यक्रम तर्जुमा गर्नुपर्नेछ।
- क्षेत्रीयस्तरको तालिममा कृषक सहभागी पठाउँदा समूहले सिफारिस गरेको सदस्यलाई पठाउनुपर्नेछ।

- तालिममा सहभागी हुने कृषक उमेरको हिसाबले परिपक्व, कृषि पेशामा संलग्न, आफूले सिकेको कुरा अरुलाई सिकाउन अग्रसर रहने र लेखपढ गर्न सक्ने हुनुपर्दछ।

आर्थिक पक्ष

- सहभागी कृषक तालिममा पठाउनको लागि आवश्यक दैनिक तथा भ्रमण भत्ता कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा समावेश गर्ने।

१.२.२ जिल्लास्तरीय अगुवा कृषक तालिम

परिचय:

कृषिका विभिन्न विषय विशेष तालिमहरू जिल्लास्तरमा १-३ दिनसम्म सञ्चालन गरिनेछ। यस तालिम २०-२५ जना कृषक सहभागी हुनेछन्।

उद्देश्य:

- कृषकहरूको विषय विशेष ज्ञान सीप अभिवृद्धि गर्नु।

कार्यविधि:

- तालिममा सहभागी छनौट गर्दा, समूहमा योगदान पुऱ्याएको, आफू सिकेको कुरा अरुलाई सिकाउन अग्रसर रही गाउँको कृषि विकासमा केही गरौं भन्ने भावना भएको कृषक हुनुपर्नेछ। तालिममा महिला कृषकलाई प्राथमिकता दिई मिश्रित समूहबाट समेत सकभर महिला सहभागी छनौट गर्नुपर्नेछ।
- तालिम व्यवस्थापनमा संलग्न हुने प्राविधिकहरूसँग मिली तालिम कार्यक्रम तयार गरी तालिम संयोजकले निम्नानुसार कार्य गर्नुपर्नेछ।
- सहभागी हुने कृषकहरूलाई तालिमको जानकारी गराई सहभागी हुन बोलाउने।
- शैक्षिक सामग्रीहरू (श्रव्य-दृश्य सामग्रीहरू) को व्यवस्था मिलाउने।
- तालिम कार्यक्रममा फिल्ड भ्रमण, फिल्ड तालिम, फिल्ड अध्ययनको व्यवस्था भएमा सम्बन्धित संस्थाहरूसँग पूर्व सम्पर्क राखी कार्यक्रम निश्चित गर्ने।

आर्थिक पक्ष

सि.नं.	नर्म्सको विवरण	इकाई	नर्म्स
१	समय अवधि	दिन	३
२	प्रशिक्षक भत्ता	रु.	३५०१-
३	कार्यपत्र (रु.)	रु.	३५०१-
४	चियापान कर्णाली अञ्चल लगायत उच्च पहाडी १६ जिल्लाहरू अन्य जिल्लाहरूका लागि	रु./व्यक्ति/दिन	५०१- ३०१-
५	शैक्षिक सामग्री	रु./व्यक्ति/तालिम	५०१-
६	व्यवस्थापन (फोटो, फोटोकपी, प्रमाणपत्र, व्यानर, प्रि तथा पोष्ट टेष्ट, उद्घाटन, समापन तथा अन्य खर्चका लागि)	एकमुष्ट	रु. ५०००१-
७	सहभागी कृषक	संख्या	२०-२५

निर्णय मिति: २०६१।८।२५ परिमार्जन मिति: २०६५।९।१९

१.२.३ सेवा केन्द्र स्तरीय कृषक तालिम

सेवा केन्द्र अन्तर्गतका कृषक समूहका प्रतिनिधि तथा अगुवाहरूलाई मौसम अनुसार लगाइने बालीहरूमा एक दिन विषय विशेषज्ञ, दक्ष अनुभवी कृषक र प्रा.स./ना.प्रा.स.हरूबाट सेवा केन्द्रमा यो तालिम सञ्चालन गरिन्छ।

उद्देश्य:

- कृषकहरूको विषय विशेष ज्ञान सीप अभिवृद्धि गर्नु।

कार्यविधि:

- कृषक समूहको सहमतिबाट २०-२५ जनासम्म कृषकहरू छनौट गर्नुपर्दछ। जिल्लास्तरीय तालिम सञ्चालन गर्ने कार्यविधिमा आवश्यक हेरफेर ल्याई यो तालिम सञ्चालन गर्नुपर्नेछ।

आर्थिक पक्ष

- अवधि १ दिन
- सहभागी २०-२५ जना
- शैक्षिक सामग्री रु. ५००।- (एकमुष्ट)
- चियापान रु. २५।- /व्यक्ति
- प्रशिक्षक भत्ता प्रतिकक्षा रु. १००।-

नोट: निर्णय मिति २०६९।८।२५

१.२.४ कृषक समूह परिचालन तालिम

नेपालको कृषि प्रसार कार्यक्रममा कृषक समूहले महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको सर्व विदितै छ। यसै परिप्रेक्षमा समूहहरूलाई अझ बढी प्रभावकारी एवं समन्वयात्मक रूपमा सञ्चालन गर्न कृषक समूहहरू र जिल्ला कृषि विकास कार्यालयका कार्यरत फिल्ड स्तरका प्राविधिकहरू (प्रा.स./ना.प्रा.स.) बीच निरन्तर सम्पर्क कायम गर्न कृषक समूह परिचालन तालिम कार्यक्रमको शुरुवात गर्न खोजिएको छ। यस कार्यक्रमको सफल कार्यान्वयनबाट एकातिर कृषक समूहहरू सफल एवं सुदृढ भई कृषि प्रसार कार्यक्रमको स्तर बृद्धि हुन जाने देखिन्छ भने अर्कोतिर यसबाट सेवाग्राहीमा प्रशस्त पहुँच बृद्धि हुन जाने भै फिल्डमा कार्यरत प्राविधिकहरू र कृषक समूहहरू बीचको पारस्परिक सम्बन्धमा बृद्धि हुन जानेछ। यस प्रक्रियाबाट कृषकहरूको सही समस्या पहिचान हुने र कृषि प्रसार कार्यक्रम अझ बढि प्रभावकारी बन्न जाने कुरा निश्चित छ। साथै यसबाट प्राविधिकहरूको ज्ञान, सिप, र मनोबल बढ्ने पनि विश्वास गरिएको छ।

कृषक समूह परिचालन तालिम प्रकृया

- साधारणतया एक जना प्रा.स./ना.प्रा.स. ले आफ्नो सेवा केन्द्र अन्तर्गत गठित कृषक समूहहरूमा प्रति महिना बढी मा १० वटा समूहलाई तालिम प्रदान गर्न सक्नेछ।
- तालिमहरू सञ्चालन गर्दासमूह बैठकको दिनमा नै सञ्चालन गर्नुपर्नेछ।
- तालिममा प्रा.स./ना.प्रा.स.ले सिजन अनुसार वा बालि विशेष अनुसार कम्तीमा दुई ओटा Impact Points (समूहको व्यवस्थापन तालिमको साथै सिजन अनुसारको बाली सम्बन्धी जस्तै: आलुको सिजनमा आलुमा लाग्ने डडुवा रोग सम्बन्धी जानकारी र रोकथामका उपायहरू) तयार गरी ज्ञान वा जानकारी दिनुपर्नेछ।
- प्रत्येक तालिममा Impact Points बारे समूहलाई तालिम दिए बापत रु. १०० प्रति तालिम दिइने छ। यसको लागि तालिमको समूह अध्यक्ष वा समूहका अन्य पदाधिकारीबाट सिफारीस गरी अनिवार्य पेश गर्नु पर्ने छ। अन्यथा रु. १०० भुक्तानी नदिने।
- तालिम दिदा एक महिनामा एक समूहलाई एक पटक अर्थात् दोहो-ध्याएर तालिम नदिने र एक दिनमा एउटा मात्र तालिम सञ्चालन हुनुपर्ने।

- च. तालिम सञ्चालन गर्दा सकभर सेवा केन्द्रको कार्य क्षेत्र अन्तर्गतका गा.वि.स. हरूमा गठित कृषक समूहहरू मध्ये कम्तीमा एउटा गा. वि.स मा एउटा समूहलाई समावेश गर्नु पर्नेछ भने कार्यालयले हेर्ने कार्यक्षेत्र भएको नगरपालिका र गा.वि.स.हरूमा पनि यस्ता तालिम सञ्चालन गर्न सकिनेछ। तालिममा आवश्यक सबै विषय समेट्नुपर्नेछ।
- छ. कृषक समूह परिचालन गर्दा महिला तथा पिछडिएका वर्गहरू समावेश भएका समूहहरूलाई विशेष प्राथमिकता दिनुपर्नेछ।
- ज. तालिम सञ्चालन गर्दा सबै सेवा केन्द्रहरूमा विषयगत समूहका प्राविधिकहरू (प्रा.स./ना.प्रा.स.) नभएको अवस्थामा अन्य समूहका प्राविधिकहरूबाट पनि तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिनेछ।
- झ. आ.व. २०६२/६३ देखि यो कार्यक्रम सञ्चालन भएकोले बार्षिक बजेट कार्यक्रममा आवश्यकता अनुसार समावेश गर्ने।
- ञ. तालिम पश्चात सहभागी लाई आवश्यक सहयोग जुटाउन जि.कृ.वि.का.ले Facilitate गर्नुपर्नेछ।
- ट. यो समूह परिचालन तालिम हालको लागी पूर्ण निक्षेपण लागू भएका जिल्लाहरूमा मात्र सञ्चालन गरिनेछ।

१.२.५ घुम्ती स्थलगत कृषक तालिम

परिचय:

विभिन्न कार्यक्रम निर्देशनालय अन्तर्गत रहेका फार्म/केन्द्र र कार्यालयहरूको प्रभावक्षेत्र भित्रका जिल्लाहरूको पकेट क्षेत्रहरू तथा अन्य कृषक समूहहरूलाई छोटो समय अवधिको कृषक स्तरीय तालिम सञ्चालन गर्ने कार्य जरूरी भएको र पकेटक्षेत्रका कृषकहरूको समस्या थलोमा समाधान गर्ने र समयसापेक्ष नयाँ प्रविधिहरू कृषक समक्ष पुऱ्याउन यस तालिमको अहम् भूमिका रहेकोले यस किसिमको तालिम पकेट क्षेत्रमा तथा कृषक समूहहरूका बीचमा सञ्चालन गर्न आवश्यक महसुस भएको छ।

उद्देश्य:

- मत्स्य, बाली, वागवानी, मौरी, च्याउ लगायत अन्य महत्वपूर्ण प्रविधिको समय सापेक्ष रूपमा प्रसार एवं हस्तान्तरण गर्ने।
- सम्बन्धित बालीको पकेट क्षेत्र एवं कृषक समूहहरूलाई आइ परेका समस्याहरूको स्थलगत रूपमै समाधान गर्ने।
- कृषकहरूलाई प्रविधि अनुशरण गर्न उत्प्रेरित गर्ने र जागरुक कृषकलाई प्राविधिक ज्ञान दिलाउने।

कार्यविधि:

- घुम्ती स्थलगत तालिम १ देखि २ दिनसम्म हुन सक्ने छ। घुम्ती स्थलगत तालिम मत्स्य पकेट एवं मत्स्य कृषक समूहमा सञ्चालन हुनु पर्ने छ।
- घुम्ती स्थलगत तालिममा न्युनतम १५ र बढीमा २५ जना सहभागी र सहभागी मध्ये ५० प्रतिशत महिला सहभागीता हुनु पर्नेछ।
- फार्म/केन्द्र/निर्देशनालयहरूले तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा जिल्ला कृषि विकास कार्यालयको समन्वयमा सञ्चालन गर्नु पर्नेछ।
- घुम्ती स्थलगत तालिममा सहभागी हुने कृषकहरूले दैनिक भ्रमण भत्ता र होटलबास खर्च पाउने छैनन्।
- घुम्ती स्थलगत तालिममा १ दिनमा ४ वटा कक्षा भन्दा बढी कक्षा राखिने छैन।
- तालिम सञ्चालन खर्च फार्म/केन्द्र/निर्देशनालयबाट बेहोरिनेछ।
- तालिमका लागी सहभागी कृषक छनोट गर्दा तालिम निर्देशनालयको नर्मस अनुसार सम्बन्धित जिल्लाको कृषि सेवा केन्द्र अन्तर्गतका गाविसहरूबाट हुनु पर्नेछ।

- तालिम सञ्चालन गर्दा सकेसम्म कृषि सेवा केन्द्र र सो अन्तर्गत सम्बन्धित बालीको पकेट र कृषक समूहमा नै सञ्चालन गरि कृषि सेवा केन्द्रका प्रा.स./ना.प्रा.स. हरूलाई समेत प्रशिक्षकका रूपमा सहभागी गराउनु पर्नेछ।
- तालिम सञ्चालन हुने मिति, समय र स्थान निश्चित गरी सो को जानकारी सम्बन्धित कार्यक्रम निर्देशनालयमा पठाउनु पर्नेछ।

आर्थिक पक्ष

विवरण	इकाई	जम्मा
१. अवधि	दिन	१-२
२. प्रशिक्षक पारिश्रमिक		
क. कक्षा लिए बापत (अधिकतम ४ कक्षा/दिन)	रु./कक्षा	३५०
ख.कार्यपत्र बापत	रु./कार्यपत्र	३५०
३. तालिम सामग्री/तालिम (मसलन्द तथा ह्याण्ड आउटको कागज समेत)	रु./व्यक्ति	३०
४. खाजा खर्च (सहभागी एवं प्रशिक्षक समेत अधिकतम ३० जनाका लागि)	रु./व्यक्ति/दिन	३०
५. ह्याण्ड आउट टाईपिंग खर्च	रु./ह्याण्ड आउट	३०
६. तालिम व्यवस्थापन खर्च (व्याकवोर्ड, कोठा, फर्निचर, पानी, ज्यामी १ जना आदिका लागि)	एकमुष्ट रु.	५००

नोट: तालिमका लागि ईन्धन र कर्मचारीको दै.भ्र.यसमा समावेश गरिएको छैन। नेपाल सरकार (सचिव स्तर) को निर्णय मिति: २०६५।९।१९

१.३ गोष्ठी कार्यक्रम

१.३.१ जिल्लास्तरीय कार्यक्रम तर्जुमा गोष्ठी

कृषक सहभागितामा समस्या पहिचान गरी प्राप्त प्राथमिकताको आधारमा नित्रयौल गरिएका विभिन्न क्षेत्रका कार्यक्रमहरूलाई आयोजनागत रूपमा जिल्ला स्तरीय कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने सम्बन्धमा विचार विमर्श गर्न यो गोष्ठी सञ्चालन गरिन्छ।

उद्देश्य:

- जिल्लास्तरको प्रभावकारी योजना निर्माण गर्न प्रा.स./ना.प्रा.स. हरूलाई छलफलमा सहभागी गराउनु।

कार्यविधि:

- हरेक पकेट क्षेत्रको प्रतिनिधित्व हुने गरी प्रा.स./ना.प्रा.स.हरू सहभागी गराई कार्यालय प्रमुखले गोष्ठी सञ्चालन गर्ने र सह संचालकमा योजना अधिकृत रहने। बजेट र कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा लेखा प्रमुख, प्रशासन शाखा प्रमुख र जिन्सी फांटमा काम गर्ने कर्मचारीहरूले सहयोग पुऱ्याउनुपर्नेछ। गोष्ठीबाट प्राप्त भएको कार्यक्रम तथा बजेट जिल्ला कृषि विकास समितिमा पेश गरी जिल्लाको कृषि विकास कार्यक्रम तर्जुमा गर्न पूर्वाधार उपलब्ध गराउनुपर्नेछ।

आर्थिक पक्ष

- अवधि २ दिन
- चियापान र स्टेशनरी रु. २०००।- (एकमुष्ट)
- सहभागीहरू विषय विशेषज्ञहरू, से.के. प्रमुखहरू र प्रा.स./ना.प्रा.स.हरू।

नोट: निर्णय मिति २०५४।६।३०

१.३.२ जिल्लास्तरीय कृषक गोष्ठी

कृषिका कार्यक्रमहरू वास्तवमा सबै कृषकको लागि नै हुन्छन्। त्यस्ता कार्यक्रमहरूमा कृषकको पृष्ठपोषण (Feedback) अनिवार्य हुन्छ। यसमा कृषि विकासको क्रममा कृषकहरूलाई एकिकृत गरी कृषिका विविध पक्षहरूमा छलफल गरिन्छ।

उद्देश्य:

- योजना निर्माणदेखि कार्यान्वयन, मूल्यांकन आदिमा जिल्लाका कृषकहरूसंग औपचारिक एवं अनौपचारिक रूपमा छलफलहरू गर्ने अवसर प्रदान गर्नु/गराउनु।

कार्यविधि:

- सहभागी कृषकहरूलाई गोष्ठीको तिथि मिति निर्धारण भएपछि अग्रिम रूपमा सूचित गरिन्छ। सकेसम्म सहभागीहरूलाई वढी भन्दा वढी छलफलमा भाग लिने वातावरण गराई उनीहरूबाट अन्तिम निकयौल निकालिनुपर्दछ।

आर्थिक पक्ष

- अवधि १ दिन
- सहभागी २०—२५ जना
- चियापान
 - कर्णाली अञ्चल लगायत उच्च पहाडी १६ जिल्लाहरू रु. ५०१- /ब्यक्ति/दिन
 - अन्य जिल्लाहरूको लागि रु. ३०१- /ब्यक्ति/दिन
- व्यवस्थापन तथा स्टेशनरी रु १०००१-

नोट: निर्णय मिति २०६१।८।२५

१.३.३ सेवा केन्द्रस्तरीय गोष्ठी

आवश्यकतानुसार कृषकहरूलाई सेवा केन्द्रमा भेला गराई कुनै खास बाली विशेष अथवा समस्या विशेष विषयलाई लिएर छलफल गरी समाधान खोज्न गरिने गोष्ठी नै सेवा केन्द्र स्तरीय गोष्ठी हो। औपचारिक एवं अनौपचारिक दुवै किसिमको छलफलको लागि यस्ता गोष्ठीहरू सञ्चालन गरिन्छ।

उद्देश्य:

- फिल्ड स्तरमा कृषि प्रसार कार्यकर्ताहरूले आफ्नो फिल्डको कार्यक्रमलाई कृषक समक्ष लैजानको लागि योजना तर्जुमा गर्न तथा समस्या समाधान गर्न सघाउ पुऱ्याउने।

कार्यविधि:

- सर्वप्रथम के विषयमा कस्ता कृषकहरू समावेश गरी छलफल गर्ने हो अग्रिम रूपमा गरिनुपर्दछ।
- सबैलाई अग्रिम सूचना दिनुपर्दछ।
- २०-२५ जना कृषकहरू सहभागी गराई यस्तो गोष्ठीको शुरुवात कृषि प्रसार कार्यकर्ताबाट गरी कृषकहरूलाई छलफलमा अभिप्रेरित गर्दै सबैको सहभागिता जुटाउनुपर्दछ।
- अन्त्यमा केही निष्कर्ष निकाली सोही अनुसार आगामी कार्यक्रम तय गर्नुपर्दछ।

आर्थिक पक्ष

- अवधि १ दिन
- सहभागी २०-२५ जना
- चियापान रु. २५।- /व्यक्ति
- शैक्षिक सामग्री रु. ५००।-

नोट: निर्णय मिति २०५६।३।१

१.३.४ कृषक समस्या पहिचान तथा समस्या समाधान गोष्ठी (PCPS)

कृषकका समस्याहरू पहिचान गरी ती समस्याहरू समाधान गर्ने गरी कृषि विकास कार्यक्रम तर्जुमा गर्न सके त्यस्ता कार्यक्रमहरू साच्चै नै प्रभावकारी हुन्छन्। कृषकहरूको निकटतम सहभागितामा समस्या पहिचान गर्ने विभिन्न तरीकाहरू जस्तै PRA, RRA, PCPA, FNA, PCPS, FNA प्रचलनमा आएका छन्। यस्ता विधिहरू मध्ये कृषक समस्या पहिचान र समाधान विधि प्रयोग गर्न सरल देखिएकोले कृषि विकास कार्यक्रममा यो विधि प्रयोग गरी कृषक सहभागितामा समस्या पहिचान र समाधानको लागि कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने गरिन्छ।

उद्देश्य:

- कृषकहरूको भेला वा भैरहेका समूह सदस्यहरूको बैठकमा कृषिका विद्यमान समस्याहरू पहिचान गर्ने ।
- एक्ला एकलै कृषकहरूको विचार र निर्णय भन्दा सबैको विचार निस्क्यौल गरी पहिचान गरिएको समस्या वास्तविक हुन्छ भन्ने भावना जगाउदै समूहका अनुभव आदान प्रदान गर्दै नयाँ खोज र विचार तर्फ उनीहरूलाई उत्प्रेरणा गर्ने ।
- भिन्न भिन्न समस्याहरू माथि छलफल गरी समान मन्जुरीमा पुग्न सघाउदै त्यस्ता मन्जुरीबाट समस्या समाधानका उपायहरू पहिल्याउने ।
- कृषक केन्द्रीत वा गाउँमुखी वातावरणको श्रृजना गर्ने ।

कार्यविधि:

- समस्या संकलन र समस्या समाधान गोष्ठी सञ्चालन गर्न बैठकको मिति एवं गाउँ निश्चित भएपछि सहभागी हुने संख्याको आधारमा निम्न लिखित सामग्रीहरू संकलन गर्नुपर्दछ ।
- कागज (सेतो फुल्स्केप), पेन्सिल, कागजका ठूला पानाहरू (करीव ५०×१०० से.मी.), विभिन्न रंगका चिनो लगाउने कलमहरू, सेलोटिप, धागो, पिन र थम्पिनहरू ।
- करीव १५-२० मिनेटसम्म प्रत्येक सदस्यहरूलाई आफूले भोगेका समस्या ख्याल गर्न उत्प्रेरित गर्दै समस्या पहिचान शुरु गर्नुपर्दछ ।
- आ-आफ्नो पहिचान भएका समस्याहरूको सूची तयार गरी त्यसै अनुरूप छलफल गर्न विभिन्न उप समूहमा विभाजित गर्नुपर्दछ । सहभागीहरूलाई आ-आफ्नो विचार व्यक्त गर्न र उप समूहको छलफलमा ज्ञान एवं अनुभव प्रदान गर्ने समान अवसर दिईनु पर्दछ ।
- समस्या पहिचानको दौरानमा कृषि प्रसार कार्यकर्ताले उप समूहहरूलाई उनीहरूको वास्तविक काम के हो भन्ने स्पष्ट गर्नुमा मात्र सीमित रही माग भएको अवस्थामा मात्र सहयोग पुऱ्यानु पर्दछ । यदि केही समूह सदस्यहरू निरक्षर छन् भने लेखपढमा सहयोग पुऱ्याउन लेखपढ गर्न जान्ने (स्कूलका केटाकेटी) सहयोगीको प्रबन्ध मिलाई उनीहरूको विचार टिपोट गरि दिनुपर्छ ।
- सबै उप समूहहरू संगै वसेर प्रत्येक उप समूहले पहिल्याएका समस्याहरू संगसंगै राखी त्यस्ता समस्याहरूको पूर्ण सूची तयार गर्ने ।

- त्यसपछि उप समूहहरू छुट्टा छुट्टै बसेर अन्तिम समस्या सूचीका समस्याहरू वर्गीकरण (Ranking) गर्ने। यसरी (Ranking) गर्दा गम्भीर समस्यालाई ठूलो अंक (नम्बर) दिएर क्रमशः घटाउँदै आउनुपर्दछ। (जस्तै ५, ४, ३, २, १)।
- उप समूहहरू पुनः संरचना गरी छुट्टै बैठक गर्ने। समूहबाट पारित समस्याहरू मध्येबाट माथिल्ला देखि ३० प्रतिशत समस्याहरूलाई प्राथमिकताको आधारमा छुट्याउनुपर्दछ। उप समूहहरूद्वारा छुट्याईएको श्रेणी अभिलेखकर्ताले लेखी राख्नु पर्दछ।
- समूह सहमतिको आधारमा प्राथमिकता प्राप्त समस्याहरूको एउटा अन्तिम सूची तयार गर्नुपर्दछ। सो को अभिलेख बुझाउने मानिस वा अभिलेख कर्ताले राख्नुपर्दछ।
- कार्यक्रमहरू छुट्याउन तथा आगामी योजना बनाउन समूहको उपयोग गरिन्छ जसको माध्यमबाट छुट्याइएका वा सो मध्येबाट केही समस्याहरूको समाधान गर्न मद्दत मिल्दछ।
- समूहले कार्यक्रमहरू क्रमबद्ध रूपमा तयार गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ।
- यो समस्या संकलन र समस्या समाधानको प्रक्रिया आवश्यकतानुसार निरन्तर रूपमा चलि नै रहन्।

आर्थिक पक्ष

- | | |
|---------------------------|---------------------|
| ➤ अवधि | १ दिन |
| ➤ सहभागी | २०-२५ जना |
| ➤ गोष्ठी संचालक भत्ता | रु. २००।— प्रति दिन |
| ➤ गोष्ठी सह-सञ्चालन भत्ता | रु. १५०।— प्रति दिन |
| ➤ व्यवस्थापन/स्टेशनरी | रु ५००।— |
| ➤ चियापान | रु. २५।- /व्यक्ति |

नोट: निर्णय मिति २०५४।६।३०

१.४ भ्रमण कार्यक्रम

१.४.१ अन्तर जिल्ला कृषक भ्रमण

परिचय: कृषकहरूलाई वरपरका जिल्लाका उत्पादन स्थल वा फार्महरूमा भ्रमण गराउँदै आईएको भएतापनि हालको परिप्रेक्ष्यमा यस्तो भ्रमणलाई बाली उत्पादन कार्यक्रमसंग आबद्ध गराउनुपर्दछ। यस्तो भ्रमणबाट विभिन्न कृषकहरूले जिल्लाहरूमा कृषि प्रविधिहरूबारे अवलोकन गरी सिक्ने मौका पाउँदछन्।

उद्देश्य:

- कृषकहरूलाई नौलो (उन्नत) प्रविधि देखाएर त्यसबाट प्रभावित भई नयाँ प्रविधि अवलम्बन गर्न सघाउ पुऱ्याउनु।

कार्यविधि:

- भ्रमणको लागि केही पढेका, सिक्न सक्ने र सिकाउने भावना भएका कृषक छनौट गर्नुपर्दछ।
- भ्रमण कार्यक्रम (अवलोकन स्थल, वस्ने स्थान आदि) अग्रिम रूपमा तयार गरी भ्रमण गरिने स्थल एवं सम्बन्धित व्यक्तिहरू तय गरी भ्रमण कार्यक्रम प्रारम्भ गर्नुपर्दछ।
- भ्रमणको सुरुमा परिचय लिने दिने गरी कार्यक्रम स्पष्ट रूपले बताई दिनुपर्दछ।
- भ्रमणको क्रममा सबैलाई सक्दो सहूलियत दिई लाभप्रद तुल्याउनुपर्दछ र अन्त्यमा समीक्षा गर्नुपर्दछ।

अवधि: ३-५ दिन (कृषक आफ्नो गा.वि.स.बाट भ्रमण शुरु गर्न, सदरमुकाममा भेला हुन र फर्कन बाटोको म्याद बाहेक) सहभागी कृषक- ३०-३५ जना।

आर्थिक पक्ष

सि.नं.	नर्मसको विवरण	इकाई	नर्मस
१	अवधि (कृषक आफ्नो गा.वि.स.बाट भ्रमण शुरु गर्न, सदरमुकाममा भेला हुन र फर्कन बाटोको म्याद बाहेक)	दिन	३-५
२	सहभागी कृषक	जवान	३०-३५
३	बस रिजर्भेशन भाडा तथा व्यवस्थापन	रु./दिन	१०,०००।-
४	चियापान कर्णाली अञ्चल लगायत उच्च पहाडी १६ जिल्लाहरू अन्य जिल्लाहरूका लागि	रु./व्यक्ति/दिन	५०।- ३०।-
५	शैक्षिक सामग्री	रु. एकमुष्ट	१०००।-

नोट: ५ दिनभन्दा बढी अवधिको भ्रमण गराउनु पर्दा विभागीय प्रमुखबाट स्वीकृति लिएर सञ्चालन गर्न सकिनेछ। निर्णय मिति: २०६१।८।२५, परिमार्जन मिति: २०६५।९।१९

१.४.२ जिल्लास्तरीय कृषक भ्रमण कृषक समूह भ्रमण (कृषकको खेत/फार्म/केन्द्र अवलोकन)

उद्देश्य:

- कृषकहरूलाई जिल्लाभित्रै उत्कृष्ट कृषकको उत्पादन स्थल वा फार्महरूमा भ्रमण गराई विभिन्न गतिविधि अवलोकन गर्ने मौका प्रदान गर्नु ।

कार्यविधि:

- यो कार्यक्रम उल्लेखित अन्तर जिल्ला कृषक भ्रमणमा जस्तै कार्यविधि अपनाई छोटो रूपमा जिल्ला भित्रै सञ्चालन गर्नुपर्नेछ ।

आर्थिक पक्ष

- अवधि १ दिन
- सहभागी २०-२५ जना
- चियापान
 - कर्णाली अञ्चल लगायत उच्च पहाडी १६ जिल्लाहरू रु. ५०।-/व्यक्ति/दिन
 - अन्य जिल्लाहरूको लागि रु. ३०।-/व्यक्ति/दिन
- व्यवस्थापन तथा स्टेशनरी रु. १०००।- (एकमुष्ट)
- बसभाडा रु. ५०००।-

नोट: निर्णय मिति २०६१।८।२५

१.४.३ अन्तर समूह कृषक भ्रमण

उद्देश्य:

- एउटा समूहका सदस्यहरूलाई जिल्लाभित्रै अरु समूहहरूमा भए गरेका गतिविधिहरूको अवलोकन गराई एक आपसमा सिक्ने मौका प्रदान गर्नु ।
- जिल्लाका विभिन्न समूहहरू बीच आपसी मित्रता अभिवृद्धि गराउनु ।

कार्यविधि:

- भ्रमणमा लगिने स्थानका कृषक समूहलाई अग्रिम खबर गरी उनीहरूलाई आफूले गरेका कृषिजन्य कृयाकलापहरूको साथै अन्य विकास कार्य बारे बताउन तयारी हुने व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ ।

आर्थिक पक्ष

- अवधि १ दिन
- सहभागी २०-२५ जना
- चियापान रु. २५।- प्रति व्यक्ति
- व्यवस्थापन तथा स्टेशनरी
- सहभागी व्यक्तिहरूले दै. तथा भ्र. भ. नपाउने रु. १०००।- (एकमुष्ट)

नोट: निर्णय मिति २०६१।८।२५

१.४.४ कृषक तालिम, भ्रमण, गोष्ठी आदिमा कृषकहरूलाई सहभागी गराउदाँको कृषक भत्ता कृषकहरूलाई सरकारी कामकाजको दौरानमा भ्रमण गर्दा भ्रमण खर्च नियमावली २०६४ को अनुसूची २ र ३ मा व्यवस्था भए अनुसार चतुर्थ तहले पाउने सरह दैनिक भत्ता तथा होटल बास खर्च (आवास सुविधा नभएको ठाउँमा) प्रदान गर्ने ।

नोट: अर्थ मन्त्रालयको मिति २०६५।१।४ च.नं. १०५ को सहमती पत्रानुसार

१.५ दिवस कार्यक्रम

१.५.३ जिल्ला स्तरीय कृषक दिवस

कृषकहरूलाई कृषि अनुसन्धान क्रियाकलापहरू जानकारी गराउन कृषि फार्म, मत्स्य केन्द्र आदिमा लगी अवलोकन गराउने र सञ्चालित गतिविधि बारे अवगत गराउनुको साथै फार्म केन्द्रका बैज्ञानिकहरूसंग कृषकको अन्तरक्रिया गराउन यस किमिसको दिवस सञ्चालन गरिन्छ। यो कार्यक्रमलाई कृषि प्रविधि हस्तान्तरण गर्ने क्रममा महत्वपूर्ण मानिएको छ।

उद्देश्य:

- कृषकहरूलाई नयाँ प्रविधि तर्फ आत्मविश्वास जगाउने दृष्टिकोणले कृषक अगुवाको रूपमा रहेका कृषकहरूलाई जुटाई छलफल गर्ने र विभिन्न क्रियाकलापहरू देखाउने अनि यस कार्यक्रमबाट फर्केपछि आफ्नो छरछिमेकीहरूमा सिकेको कुरा प्रसार गर्न उत्प्रेरित गराउने।

कार्यविधि:

- जिल्लाका विभिन्न भाग र विषय वस्तुप्रतिनिधित्व हुने गरी अगुवा कृषक वा साधारण कृषकहरूलाई छनौट गर्नुपर्दछ।
- कृषकहरूलाई अनुसन्धान फार्महरूमा रहेका उत्कृष्ट नतिजाहरू देखाउनु, वैज्ञानिकसंग अन्तरक्रिया गर्न फार्म केन्द्र र कृषकको फिल्डमा अग्रिम सम्पर्क कायम गरी तिथि मिति यकिन गर्नुपर्दछ।
- पूर्व निर्धारित फार्म, केन्द्र र फिल्डमा लगी अवलोकन गराउनुपर्दछ। अवलोकन गरी सकेपछि सम्बन्धित बैज्ञानिक वा कृषकसंग अन्तरक्रियात्मक छलफल गराई अवलोकन गरेका कुन कुन प्रविधिहरू उनीहरूले अनुकरण गर्न लायक थियो सो को समीक्षा गर्नुपर्दछ।

आर्थिक पक्ष

- अवधि १ दिन
- सहभागी संख्या २०-२५ जना
- चियापान
 - कर्णाली अञ्चल लगायत उच्च पहाडी १६ जिल्लाहरू रु. ५०।-/व्यक्ति/दिन
 - अन्य जिल्लाहरूको लागि रु. ३०।-/व्यक्ति/दिन
- व्यवस्थापन रु. ५००।-

नोट: निर्णय मिति २०६१।८।२५

१.१४ प्राविधिक वार्तालाप

परिचय:

यो कार्यक्रम मत्स्य, बाली एवं वागवानीका फार्म/केन्द्र एवं क्षेत्रीय माटो तथा बाली संरक्षण प्रयोगशाला तथा कार्यक्रम निर्देशनालयहरु मार्फत सञ्चालन हुनेछ। यसका लागि सो अन्तर्गतका प्रभावक्षेत्रका फार्म/केन्द्र एवं जिल्लाहरुका कृषि विकास कार्यालयका सम्बन्धित विषय विशेषज्ञ तथा प्राविधिकहरु एवं कृषकबीच प्रविधि, प्रसार, समन्वय, समस्या र कार्यक्रम कार्यान्वयनका बारेमा एक आपसमा छलफल गर्न यो कार्यक्रमको महत्व रहेको छ।

उद्देश्य:

- कार्यक्रम निर्देशनालय, फार्म/केन्द्र तथा जिल्ला कृषि विकास कार्यालयका सम्बन्धित कर्मचारीहरु एवं आवश्यक परेको खण्डमा कृषकहरुलाई समेत समावेश गरी प्राविधिक वार्तालाप, छलफल एवं परामर्श गरी समस्या समाधान गर्ने।

कार्यविधि:

- यो कार्यक्रम मत्स्य विकास केन्द्र, बाली तथा वागवानी फार्म, तालिम केन्द्र, क्षेत्रीय वीउविजन, माटो तथा बाली संरक्षण प्रयोगशाला एवं कार्यक्रम निर्देशनालयमा सम्बन्धित विशेषज्ञ तथा कृषकहरु बीच अन्तरक्रिया गर्न/गराउन प्रत्येक चौमासिकमा एक प्राविधिक वार्तालाप सन्चालन गर्न सकिनेछ।
- सहभागी केन्द्रका प्रमुख, अधिकृत, प्रा.स./ना.प्रा.स, क्षेत्र सहायक र फिल्डम्यान तथा जिल्ला कृषि विकास कार्यालयका प्रमुख/विषय विशेष अधिकृत र प्रा.स./ना.प्रा.स. मध्येबाट बढीमा २ जना प्राविधिकहरु वार्तालापमा सहभागी हुन सक्नेछन्।
- जिल्ला कृषि विकास कार्यालय लगायत सहभागी अन्य निकायका कर्मचारीहरुको दै.भ्र.भ. र होटलबास खर्च सम्बन्धित कर्मचारीको कार्यालयबाट नै भुक्तानी गर्नु पर्नेछ।
- एउटा प्राविधिक वार्तालापमा साधारणतया सहभागी संख्या २५ जनाभन्दा बढी हुने छैनन्।
- प्राविधिक वार्तालापको निर्णय आयोजक फार्म/केन्द्र/प्रयोगशालारुले अनिवार्य रूपमा सम्बन्धित निर्देशनालयमा पठाउनु पर्नेछ।
- प्राविधिक वार्तालापमा फार्म/केन्द्र/प्रयोगशालाहरुले कृषकहरुलाई सहभागी गराउदा बढीमा चार जना कृषकहरु मात्र सहभागी गराउने र दै.भ्र.भ. र होटलबास खर्च दिन नसकिने व्यहोरा सहभागी हुने कृषकहरुलाई पत्रमार्फत पूर्व जानकारी दिएर मात्र सहभागी गराउने।
- कृषकहरुलाई अधिक रूपमा सहभागी गराउन आवश्यक भएको अवस्थामा पनि जम्मा सहभागी २५ जनासम्म मात्र हुने गरी कृषकहरुलाई सहभागी गराउन सकिनेछ।

आर्थिक पक्ष

विवरण	इकाई/दर	जम्मा
१. अवधि	दिन	१ (एक)
२. सहभागीहरुलाई स्टेशनरी खर्च	रु./व्यक्ति/दिन	१००।-
३. सहभागीहरुलाई खाजा खर्च		
उच्च हिमाली एवं कर्णाली अञ्चल अन्तर्गत जिल्लाका लागि	रु./व्यक्ति/दिन	६५।-
अन्य जिल्लाका लागि	रु./व्यक्ति	५०।-

नेपाल सरकार (सचिव स्तर) को निर्णय मिति: २०६५।९।१

४. मत्स्य विकास कार्यक्रम

४.१ प्रदर्शन कार्यक्रमहरू

४.१.१ धान खेतमा माछापालन नतिजा प्रदर्शन

सिंचित खेतहरूबाट एक पटकमा धान बाली मात्र लिने परिपाटीलाई परिवर्तन गरी एकीकृत रूपमा माछापालन गर्ने व्यवसायलाई अगाडि बढाउन यो प्रदर्शन सञ्चालन गरिन्छ।

उद्देश्य -

- धान खेतीको साथसाथै माछापालन गरी कृषकको आर्थिक स्थितिमा थप टेवा पुऱ्याउनु।
- धान खेतमा मत्स्यपालन गर्दा धानको उत्पादन १५-२० प्रतिशत बृद्धि गर्न सकिन्छ भनी कृषकहरूलाई विश्वास दिलाउनु।

कार्यविधि -

- धान खेतको तयारी गर्दा १.५ देखि २.५ फिट अग्लो र त्यति नै चौडाईको डिल बनाई ४० मिटर लम्बाई, १ मिटर चौडाई र ६० सेन्टीमिटर गहिराई भएको ट्रेन्च निर्माण गरी पानीको प्रवेश तथा निकासद्वारा जाली राख्नुपर्दछ। यसो गर्दा ट्रेन्चको आयतन २४ घ.मी. राख्ने।
- धान रोपेको २ हप्तापछि कमनकार्प सिफारिश गरे अनुसारको दरले सरदर २.५ से.मी.साइजका (१ ग्राम तौल), ५००० गोटा प्रति हेक्टर वा ५ देखि ८ से.मी. साइजका (५ ग्राम तौल) ३००० गोटा प्रतिहेक्टरका दरले माछा भुरा छाड्ने।
- माछा भुरा छाडी सकेपछि पानीको सतह कम्तिमा ३-४ इन्च हुनुपर्नेछ र यो सतह विस्तारै वढाउँदै लगनुपर्नेछ।
- माछा पाल्ने धानखेतमा मलखादको प्रयोग गर्दा साविकको भन्दा १०-१५ प्रतिशत बढाएर राख्नुपर्नेछ।
- धानबाली काटनुभन्दा ८-१० दिन पहिले नै खेतको पानी सुकाएर माछालाई Trench मा जम्मा गरी झिक्नुपर्दछ र कूल माछा उत्पादन र धानको कूल उत्पादनको आर्थिक विश्लेषण तयार गर्नुपर्नेछ।

आर्थिक पक्ष

ट्रेन्च निर्माण धान खेतको बीचबाट गर्ने। ४०×१×०.६ घ.मी. राख्ने।

क्र.सं.	विवरण	दायित्व		खर्चको आधार
		कृषक	कार्यालय	
१	ट्रेन्च निर्माण	५०.००%	५०.००%	स्थानीय दररेट अनुसार
२	ठूलो साइजको भूरा व्यवस्था र प्याकिंग चार्ज		१००.००%	सरकारी दररेट अनुसार
३	प्रदर्शन बोर्ड (३×२.५ फिट)		१००.००%	स्थानीय दररेट अनुसार

क्षेत्रफल: पहाडमा २/३ रोपनी र तराईमा ४/६ कठ्ठा हुनु पर्नेछ।

नोट: नेपाल सरकारको निर्णय मिति: २०६४।६।१७

४.१.२ केजमा दाना खुवाएर माछापालन (मनोकल्चर) प्रविधि

जलाशयको सदुपयोग गर्नुको साथै ठूलो साइजका माछा भुरालाई केजमा प्यालेट दाना खुवाएर माछापालन गर्न यो प्रविधि प्रदर्शन गरिन्छ।

उद्देश्य:

- दाना खुवाएको र नखुवाएको माछाबाट तुलनात्मक लाभ पत्ता लगाउनु।
- प्रति इकाई केजको उत्पादकत्वमा बृद्धि ल्याउनु।

कार्यविधि -

- ५ मी.×५मी.×२मी. (५० घ.मी.) को केजलाई मर्मत, सर-सफाई गरेर सरदर २५ ग्राम तौलका कमन कार्प माछाका एडभान्सड फिङ्गरलिड ५०० गोटा स्टक गर्नुपर्नेछ।
- स्टक गरि सकेपछि पहिलो र दोश्रो महिना प्रतिदिन १/१ के.जी., तेश्रो महिनामा प्रति दिन २.६ के.जी., पांचौ महिनामा प्रति दिन ४ के.जी, छैठौँ महिनामा प्रति दिन ४.५ के.जी., सातौँ महिनामा प्रति दिन ५ के.जी, आठौँ महिनामा प्रति दिन ६ के.जी, नवौँ महिनामा प्रति दिन ७.५ के.जी. र दशौँ महिनामा प्रति दिन ८.६ के.जी.का दरले दाना दिंदै जानु पर्नेछ।
- करिब ३०० दिन सम्म माछापालन गर्नुपर्ने अवधिमा केज सफा गरे नगरेको, दाना सेडुल अनुसार दिए नदिएको, पानीको तापक्रम, बृद्धि जाँच आदि जस्ता कार्य गर्न हरेक १५/१५ दिनमा स्थलगत अनुगमन गर्नु पर्नेछ।
- अर्को केजमा सिल्भर तथा विगहेड माछा उत्तिकै संख्यामा राख्न लगाई हरेक पटक अनुगमन गर्दा तुलनात्मक विवरण तयार पाउँदै जानु पर्नेछ।

आर्थिक पक्ष

प्रति केज (एक प्रदर्शन) को लागि आवश्यक पर्ने ५०० भुराको लागि बढीमा	रु. ७५०।-
थर्मोमिटर र आवश्यक स्टेशनरीको लागि	रु. २००।-
जम्मा १० महिनाको लागि चाहिने दाना १२६१।०० कि.ग्रा. को रु. १८९१५।-मध्ये पहिलो सात महिनाको लागि आवश्यक पर्ने दाना ६०३.०० कि.ग्रा. को मुल्य रु. ९०४५।-बाँकी ३ महिनाको खर्च र अन्य खर्च कृषक आफैले नै व्यहोर्नुपर्ने ।	

नोट: निर्णय मिति २०५४।३।२

४.१.३ ह्याचलिङ्ग नर्सिङ्ग प्रदर्शन

ह्याचलिङ्ग नर्सिङ्ग गर्ने प्रविधि प्रदर्शन गरी कृषकहरूलाई यस्तो सीप प्रदान गर्न यो कार्यक्रम सञ्चालन गरिन्छ।

उद्देश्य:

- स्थानीयस्तरमा नै फ्राई तथा फिङ्गरलिङ्ग उपलब्ध हुन सक्ने प्रविधि प्रदर्शन गर्नु।
- ह्याचलिङ्ग नर्सिङ्ग मा हुने गरेको बढी मृत्युदरलाई न्यून गर्न कृषकको व्यवस्थापकीय कार्यमा सुधार ल्याउनु।

कार्यविधि:

- पोखरी सफा गरी सुकाएको ७ दिन पछि १५ किलोग्राम प्रति कष्टाका दरले चुन छर्केर फेरी एक हप्ता घाममा सुकाउनुपर्दछ।
- ह्याचलिङ्ग छाडनु ४-५ दिन अगाडि पोखरीमा ३-४ फिट पानी भरेर यूरिया ८५ ग्राम तथा डि.ए.पी. २५० ग्राम प्रति कष्टाका दरले पानीमा घोली चारै तर्फ छर्कनुपर्दछ।
- ह्याचलिङ्ग छाडने २४ घण्टा अगाडि मालाथियन ५० प्रतिशत झोल औषधि प्रति कष्टा (३ फिट गहिरो पानीको लागि) ३५० एम.एल.को दरले पानीमा मिलाई हावा नचलेको समयमा छर्नुपर्दछ।
- प्रति कष्टा १ लाख ह्याचलिङ्गलाई २ वटा अण्डा र ५ ग्राम फिस् मील मिसाएर दिनको दुई पटक १ हप्तासम्म खुवाउनुपर्दछ।
- दोश्रो हप्तामा भुटेको भट्मास ७५ प्रतिशत र गहुँको पिठो २५ प्रतिशत मिलाएर दाना बनाउनुपर्दछ। यसरी तयार गरिएको प्रति १०० के.जी.दानामा ७० ग्राम फिस्मील मिलाई एक पटकमा २५० ग्रामका दरले दिनको दुई पटक १ हप्तासम्म खुवाउनुपर्दछ।
- तेश्रो हप्तामा दोश्रो हप्तामा दिएको मात्राको डबल र चौथो हप्तामा दोश्रो हप्तामा दिएको मात्राको ३ गुणा बढाई दाना खुवाउने। चौथो हप्ता पछि भुरा विक्री योग्य (२-३ से.मी.) हुनेछ। यदि विक्री नभएमा सोही अनुसार दानाको मात्रा बढाउँदै लैजानुपर्नेछ।

- १ लाख ह्याचलिङ्ग राखेको नर्सरी पोखरीमा प्रत्येक हप्ता ३ के.जी. गोबरमल, ३३० ग्राम युरिया तथा ५०० ग्राम डि.ए.पी. प्रयोग गर्नुपर्नेछ।
- यस्तो मलको मिश्रण र दाना दुवैलाई एकै ठाउँमा मिसाई राख्ने र प्रत्येक दिन आवश्यक दाना पानीमा झोल बनाई पोखरीको चारैतिर किनारामा एकनासले छर्नुपर्दछ।
- ह्याचलिङ्ग छाडेको एक हप्तापछि माथि दिए जस्तै मालाथियन पुनः प्रयोग गर्ने, भ्यागुताको लागि पोखरीको आउटलेट, इनलेटमा जाली राख्ने, भ्यागुताको फुल अवस्थालाई नै नष्ट गर्ने तथा बचेको बच्चालाई जाल तानेर स्कूप नेटबाट नष्ट गर्नुपर्दछ।
- प्रत्येक दिन विहान घाम लाग्नुअगावै भुराको गतिविधि हेरी अक्सिजनको कमी भएमा र रोग लागेको शंका लागेमा विशेषज्ञसंग सम्पर्क राख्नुपर्दछ।

ह्याचलिङ्ग प्रदर्शन पोखरी छनौटको आधार

पोखरी सुकाउने, सरसफाई, मर्मत आदि कार्य कृषक स्वयंले गरी पोखरी प्रदर्शनीको लागि तयार गर्नुपर्नेछ।

- नर्सरी पोखरीको क्षेत्रफल १ देखि १.५ कट्टा
- ह्याचलिङ्ग स्टकिङ संख्या १ लाख
- भूरा उत्पादन (२ देखि ३ से.मी.) साईजको ४०००० गोटा
- मृत्युदर ६० प्रतिशत
- अवधि ४ देखि ५ हप्ता।

आर्थिक पक्ष

क्र.सं.	सामग्रीको विवरण	परिमाण	कृषकको दायित्व (रु.)	कार्यालयबाट व्यहोर्ने (रु.)	कैफियत
१	चुना	२२.५ के.जी.	-	१००%	स्थानीय दररेट अनुसार
२	ह्याचलिङ्ग डबल प्याक	१ लाख गोटा १ प्याक	-	१००%	सरकारी दररेट अनुसार
३	अण्डा	२० गोटा	-	१००%	स्थानीय दररेट अनुसार
४	दाना (पहिलो हप्ता)	१.७५ के.जी.	-	१००%	स्थानीय दररेट अनुसार
५	दाना (दोश्रो हप्ता)	३.५ के.जी.	-	१००%	स्थानीय दररेट अनुसार
६	दाना (तेस्रो हप्ता)	५.१५ के.जी.	-	१००%	स्थानीय दररेट अनुसार
७	दाना (चौथो हप्ता)	७ के.जी.	-	१००%	स्थानीय दररेट अनुसार
८	गोबर मल	७५ के.जी.	१००%	१००%	
९	रासायनिक मल				स्थानीय दररेट अनुसार
	डि.ए.पी.	१.३ के.जी.	-		
	यूरिया	०.७ के.जी.	-	१००%	
१०	पोखरी सुकाउने, भर्ने		१००%	-	
११	पोखरी मर्मत गर्ने		१००%	-	
१२	ज्यामी ज्याला		१००%	-	
१३	प्रदर्शन बोर्ड (३×२.५ फिट)	१ गोटा		१००%	स्थानीय दररेट अनुसार

नोट: निर्णय मिति २०६४।६।१७

४.१.४ माछाको वृद्धि दर जाँच गर्ने प्रविधि

पोखरीको माछाको वृद्धिदर जाँच गरी यसबाट विभिन्न अवस्थाहरू जस्तै रोग लागेको वा नलागेको दानाको सदुपयोग भएको वा नभएको र माछा वढे नवढेको आदि जानकारी प्राप्त गर्न यो प्रदर्शन सञ्चालन गरिन्छ।

उद्देश्य:

- मत्स्य पालनमा विकास भैरहेको प्रविधि कृषकलाई क्रमशः अपनाउन प्रोत्साहित गराउनु।

कार्यविधि:

- माछाको वृद्धिदर जाँचनको लागि जात अनुसार १० प्रतिशत माछाको नमूना तौलेर सोबाट प्राप्त साइज र तौलको रेकर्ड राख्नुपर्दछ। महिनाको एक पटक वृद्धि दर जाँच गरी गत महिना र हालको रेकर्डलाई तुलना गरेर माछामा भएको वृद्धिलाई थाहा पाउन सकिन्छ। सो अनुसार प्रतिदिन दिइने दाना र मलको मात्रा निर्धारण गर्नुपर्दछ।

आर्थिक पक्ष

विवरण	नर्मस
स्थानीय श्रोतबाट तयार गरिने आहार खरिद। दाना (२ के.जी. ढुटो र पिना)	स्थानीय दररेट अनुसार
स्टेशनरी, प्लाष्टिक, व्यालेन्स आदि	एकमुष्ट रु. २००।-
चियापान (१२ जवानको लागि)	तालिम निर्देशनालयको कृषक तालिमको नर्मस अनुसार

क्षेत्रफल – पहाडमा: २-३ रोपनी, तराईमा: ४-६ कठ्ठा

नोट: निर्णय मिति २०६४।६।१७

४.१.५ केमिकल्सको प्रयोगद्वारा अल्सेरेटिभ (इ.यु.एस.) रोग नियन्त्रण प्रदर्शन

चुनाको अतिरिक्त अन्य केमिकल्सबाट अल्सेरेटिभ रोग नियन्त्रण गर्न यो प्रदर्शन सञ्चालन गरिन्छ।

उद्देश्य:

- माछापालक कृषकहरूलाई विभिन्न केमिकल्स प्रयोग गरी इ.यु.एस. रोग नियन्त्रण गर्न उत्साहित तुल्याउनु।

कार्यविधि:

- यो रोग नियन्त्रणको लागि प्रभावकारी ठहरिएको प्लाटोमाइसिन १ के.जी. प्रति हेक्टरका दरले ३ पटक र चेलाकप १ के.जी. प्रति हेक्टरका दरले ३ पटक प्रयोग गर्नुपर्दछ।
- प्लाटोमाइसिन २०० ग्राम प्रति हे. र चेलाकप १ के.जी.प्रति हेक्टरका दरले एकै ठाउँमा मिसाई वा अलग १५/१५ दिनको फरकमा ३ पटक छर्नुपर्नेछ।
- पोखरीमा रसायन प्रयोग गर्नुभन्दा पहिले र रसायन छरिसकेपछि पटक पटक पानीको गुणस्तर जाँच गरी रेकर्ड राख्नुपर्नेछ।
- प्रदर्शन सञ्चालन गर्दाको अवस्था र सञ्चालन पश्चात् यस्को प्रभावकारीताका बारेमा प्राविधिक प्रतिवेदन तयार पारी सम्बन्धित निकायहरूमा जानकारी गराउनु पर्नेछ।

आर्थिक पक्ष

क्र.सं.	सामग्रीको विवरण	नर्मस	
		परिमाण	दर (रु.)
१	प्लाडटोमाईसिन २०० ग्रा.प्रति हे .का दरले ३ पटक प्रयोग गर्ने	३०० ग्राम	स्थानीय दररेट अनुसार
२	चेलाकोप १ के.जी. प्रति हे.का दरले ३ पटक प्रयोग गर्ने	१.५ के.जी.	स्थानीय दररेट अनुसार
३	प्रदर्शन बोर्ड (३×२.५ फिट)	१ गोटा	स्थानीय दररेट अनुसार

सञ्चालन हुने क्षेत्रफल: १५ कठ्ठा सम्मको पोखरी

नोट: निर्णय मिति २०६४।६।१७

४.१.६ चुनको प्रयोगद्वारा अल्सरेटिभ (इ.यु.एस.) रोग नियन्त्रण प्रदर्शन

माछामा देखा पर्दै आएको अल्सरेटिभ रोग फैलिन गएको खण्डमा माछापालन व्यवसायलाई ठूलो क्षती पुग्ने हुँदा उक्त रोग नियन्त्रण गर्न यो प्रदर्शन गरिन्छ।

उद्देश्य:

- अल्सरेटिभ रोग नियन्त्रण गर्न चुन प्रयोग प्रविधि प्रदर्शन गरी माछापालक कृषकहरूलाई यस तर्फ उत्साहित तुल्याउनु।

कार्यविधि:

- १०-१२ कठ्ठा क्षेत्रफल माछा पोखरीमा यू.डी.एस. रोग नियन्त्रण गर्न घर पोत्रे चुन प्रति कठ्ठा १५ के.जी.का दरले वाल्टिनमा घोलेर र केही दिनको अन्तरालमा ३ पटक माछा पोखरीको चारै तिर छर्नुपर्दछ।

आर्थिक पक्ष

क्र.सं.	सामग्रीको विवरण	नर्मस	
		परिमाण	दर (रु.)
१	घर पोत्रे चुन: १५ के.जी. प्रति कठ्ठाका दरले ३ पटक प्रयोग गर्ने	५०० के.जी.	१००% स्थानीय दररेट अनुसार
२	प्रदर्शन बोर्ड (३×२.५ फिट)	१ गोटा	१००% स्थानीय दररेट अनुसार
३	चुन ढुवानी		१००% स्थानीय दररेट अनुसार

सञ्चालन हुने क्षेत्रफल: १०-१२ कठ्ठा सम्मको पोखरी। उपरोक्त नर्मस १२ कठ्ठाको लागि हो।

नोट: निर्णय मिति २०६४।६।१७

४.१.७ ह्याचलिङ्ग स्टकीङ्ग तथा दाना दिने प्रदर्शन

ह्याचलिङ्ग स्टकीङ्ग र दाना दिने तरिका प्रदर्शन गरी माछापालन व्यवसायमा सहयोग पुऱ्याउन यो कार्यक्रम सञ्चालन गरिन्छ।

उद्देश्य:

- कृषकहरूलाई ह्याचलिङ्ग स्टकीङ्ग तथा दाना दिने प्रविधि प्रदर्शन गर्नु।

कार्यविधि:

- ह्याचलिङ्ग स्टक गर्नुपूर्व नर्सरी पोखरीलाई सुकाएर जंगली माछा, भ्यागुता तथा कीराहरू र झारपात हटाएर घर पोत्रे चुन र मलको प्रयोग गरी २/३ दिनसम्म सुकाई राख्नुपर्दछ।

- स्टक गर्दा ह्याचलिङ्ग भएको प्लाष्टिक व्यागको पानी र पोखरीको पानीको तापक्रम समान हुनुपर्दछ।

आर्थिक पक्ष

माछा भुरा प्याक गर्ने प्लाष्टिक, डोरी, मैनबत्ती आदि	रु. ५०१-
प्लाष्टिक स्प्रिङ्ग व्यालेन्स	रु. ३०१-
माछाको दाना सामग्री	रु. ५०१-
स्टेशनरी	रु. ८०१-
चियापान प्रति व्यक्ति रु. २५१-को दरले १२ जवानको लागि	रु. ३००१-
क्षेत्रफल: पहाडमा २-३ रोपनी र तराईमा ४-६ कठ्ठा	

नोट: निर्णय मिति २०५१।९।६

४.१.८ माछा पोखरीको मलिलोपन जाँच गर्ने प्रविधि

माछा पोखरीको मलिलोपन जाँच गर्ने तरिका प्रदर्शन गरी माछा पोखरीबाट के कति फाइदा बढाउन सकिन्छ भन्ने कुराको संकेत कृषकहरूलाई दिलाउने यो कार्यक्रम गरिन्छ।

उद्देश्य:

- कृषकलाई माछा पोखरीको पानीको रंगको आधारमा मलिलोपन जाँच तरिका प्रदर्शन गर्नु।

कार्यविधि:

- पोखरीको मलिलोपन जाँचको लागि सेचिडिस्कको प्रयोग गरी सामान्यतया सेचिडिस्कको रिडिङ २० से.मी. देखि ३० से.मी. भएका पोखरीलाई मलिलो पोखरीको रूपमा लिनुपर्दछ। यस्ता पोखरीहरूमा प्राकृतिक आहार प्रयाप्त मात्रामा हुन्छ।
- यदि सेचिडिस्कको Visibility ३० से.मी. भन्दा माथि भएको खण्डमा पोखरीमा मलिलोपन कम भएको हुन्छ। यस्तो अवस्थामा प्रांगारिक तथा रसायनिक मलको प्रयोग गर्नुपर्दछ।
- यदि रिडिङ २० से.मी. भन्दा कम भएका खण्डमा मलिलोपनको मात्रा चाहिने भन्दा बढी हुन गैँ माछालाई प्रतिकूल असर पर्दछ र यस्तो अवस्थामा पोखरीमा दाना मलको प्रयोग नगर्ने।
- पानीको मात्रा बढाउने तथा पम्प चलाई पानीमा अक्सिजनको मात्रा बढाउनुपर्दछ।

आर्थिक पक्ष

विवरण	नर्मस
स्टेशनरी (१२ जवानको लागि)	तालिम निर्देशनालयको कृषक तालिमको नर्मस अनुसार
सेची डिस्क	एकमुष्ठ रु. २५०१-
चियापान (१२ जवानको लागि)	तालिम निर्देशनालयको कृषक तालिमको नर्मस अनुसार

नोट: निर्णय मिति २०६४।६।१७

४.१.९ माछा पोखरीको शत्रुजीव नियन्त्रण तरिका प्रदर्शन

माछापालन गरिएको पोखरीहरूमा सर्प तथा अन्य हानीकारक जीवहरूबाट माछा नोक्सानी हुने हुँदा यिनीहरूबाट माछालाई वचाउने तरिका देखाउन यो प्रदर्शन गरिन्छ।

उद्देश्य:

- सर्प तथा अन्य प्रतिपक्षी जीवबाट माछालाई वचाई माछा उत्पादन बढाउनु।

कार्यविधि:

- माछा भुरा नर्सिङ्ग/रियरिङ्ग गर्ने पोखरी वा साना भुरा रहेको पोखरीमा यो प्रदर्शन सञ्चालन गर्नु पर्दछ ।
- सर्प नियन्त्रण गर्नको लागि पासोको प्रयोग गर्नुपर्दछ। पासो बनाउन ३ फिट×१.५ फिटको मसिनो तारको जाली ढुंग्रो बनाई त्यसको दुवै तिर मुखमा १ फिट×१ फिटको जालीबाट २ ओटा सोली बनाई फिट गर्नुपर्दछ।
- पासोलाई पोखरीको किनारामा आधा भाग पानीमा डुवाई राख्दा सर्प फस्दछ र फसेको सर्प मारी सो पासो पुनः प्रयोग गर्नुपर्दछ।

आर्थिक पक्ष

विवरण	नर्मस
क्षेत्रफल पहाडमा	०.५-१ रोपनी
तराईमा	१-१.५ कठ्ठा
सर्पको पासोको लागि जाली (स्टिलको)	स्थानीय दर रेट अनुसार
डिजेल २ लिटर	" "
साबुन/डिटरजेण्ट (५०० ग्राम)	" "
डोरी, रङ्गिन कागज आदि	एकमुष्ट रु. ५०।-
स्टेशनरी (१२ जवानका लागि)	तालिम निर्देशनालयको कृषक तालिमको नर्मस अनुसार
चियापान (१२ जवानका लागि)	" "

नोट: निर्णय मिति २०६४।६।१७

४.१.१० पोखरीमा चुनको प्रयोग गर्ने तरिका प्रदर्शन

माछा पोखरीमा रोगबाट माछालाई बचाउने उपाय गर्न यस किसिमको प्रदर्शनी गरिन्छ।

उद्देश्य:

- माछा पोखरीमा चुन प्रयोग गर्ने तरिका प्रदर्शन गर्नु।

कार्यविधि:

- प्रदर्शनको स्थान छनौट गर्दा सकेसम्म विगत वर्षहरूमा माछामा इ.यु.एस.रोग लागेको पोखरी छनौट गर्नुपर्नेछ।
- प्रदर्शन सञ्चालन गरिने क्षेत्रफल १० देखि १२ कठ्ठा सम्मको पोखरी हुनुपर्नेछ। माछा भुरा स्टक गर्नु पूर्व वा स्टक गरी सकेपछि दुवै अवस्थामा प्रदर्शनी सञ्चालन गर्न सकिनेछ।
- यो प्रदर्शन सञ्चालन गरिएको स्थानमा चुन बाहेक अन्य सामग्रीहरू कृषकले नै व्यहोर्नु पर्नेछ।

आर्थिक पक्ष

विवरण	नर्मस
पोखरीको लागि चुन १५ के.जी. प्रति कठ्ठा	स्थानीय दर रेट अनुसार
स्टेशनरी (१२ जवानका लागि)	तालिम निर्देशनालयको कृषक तालिमको नर्मस अनुसार
चियापान (१२ जवानका लागि)	" "

क्षेत्रफल- पहाडमा: २-३ रोपनी, तराइमा: ४-६ कठ्ठा

नोट: निर्णय मिति २०६४।६।१७

४.१.११ ठूलो साइजको भुरा हुर्काउने प्रविधि प्रदर्शन

माछा भुरा ढुवानी गर्दा हुने मृत्युदर घटाउनको लागि रियरिङ्ग पोखरीमा माछा भुरा हुर्काउन यो प्रविधि प्रदर्शन गरिन्छ।

उद्देश्य:

- पोखरीमा स्टक गरी सकेपछि हुने मृत्युदरमा कमी ल्याउनु।
- माछाको बृद्धिदर छिटो भई छोटो समयमा बढी र ठूला (१० ग्राम) साइजका भुरा उत्पादन गर्नु।

कार्यविधि:

- कार्यक्रम शुरु हुनुभन्दा १५ दिन अगावै रियरिङ्ग पोखरी सफा गर्ने।
- भुरा हुर्काउने पोखरीको मर्मत, सरसफाई गरी भुरा छाड्नु अगाडि गर्नुपर्ने सबै कार्यहरु कृषक स्वयंको तर्फबाट गर्नुपर्नेछ।
- पोखरी सुकाएको ७ दिन पछि १५ के.जी. प्रति कट्टाका दरले चुना छरी सात दिन सम्म पोखरीलाई घाममा सुकाउने।
- फ्राइ छाड्नु ३-४ दिन पूर्व पोखरीमा ३-४ फिट पानी भरी २० के.जी. गोबरमल तथा ४३० ग्राम युरिया तथा डिएपी मल Basal Dose को रूपमा छर्नुपर्नेछ।
- डेढ कट्टाको लागि १२००० गोटाका दरले फ्राई (१ इन्च साइजको स्टक गर्नुपर्दछ र स्टक गर्नुपूर्व फ्राई ल्याइएको प्लाष्टिक व्यागलाई ५ - १० मिनेटसम्म पोखरीको पानीमा त्यसै छाडी स्टक गर्नुपर्दछ। भुरा मृत्यु दर -४० प्रतिशत।
- १२००० गोटा फ्राईका लागि क्रमशः ३.५ के.जी, ५ के.जी., ६.५ के.जी., ७ के.जी., ७.७ के.जी., ८.५ के.जी.का दरले क्रमशः पहिलो हप्ता देखि सातौं हप्तासम्म दाना दिंदै जानुपर्दछ र यस्तो दानामा २५ प्रतिशत प्रोटीनयुक्त हुनुपर्नेछ।
- सातौं हप्ता पछि फिङ्गरलिङ्ग १० ग्राम साइजको ठूलो भुरा (७००० गोटा) हुन्छ र विक्री योग्य हुनेछ।

आर्थिक पक्ष

क्र.सं.	सामग्रीको विवरण	नर्मस			
		परिमाण	दर (रु.)	कृषकको दायित्व (रु.)	कार्यालयबाट व्यहोर्ने (रु.)
१	चुना	२२.५ के.जी.	स्था. दररेट अनुसार		१००%
२	माछाको भुरा डबल प्याक	१२००० गोटा १२ गोटा	सरकारी दर रेट अनुसार		१००%
३	दाना (पहिलो हसा)	३.५ के.जी.	" "		१००%
४	दाना (दोश्रो हसा)	५ के.जी.	" "		१००%
५	दाना (तेश्रो हसा)	५.५ के.जी.	" "		१००%
६	दाना (चौथो हसा)	६.५ के.जी.	" "		१००%
७	दाना (पांचौ हसा)	७ के.जी.	" "		१००%
८	दाना (छैठौ हसा)	८ के.जी.	" "		१००%
९	दाना (सातौ हसा)	८.५ के.जी.	" "		१००%
१०	प्रांगारिक मल	१५०		१००%	
११	रासायनिक मल			स्थानीय दररेट अनुसार	१००%
	डि.ए.पी.	२.० के.जी.			
	यूरिया	१.५ के.जी.	" "		
१२	पोखरी सुकाउने र भर्ने			१००%	
१३	पोखरी मर्मत गर्ने			१००%	
१४	ज्यामी ज्याला			१००%	
१५	प्रदर्शन बोर्ड (३×२.५ फिट)	१ गोटा	स्था. दररेट अनुसार		१००%

रियरिङ्ग पोखरीको क्षेत्रफल: १.५-२ कठ्ठा, फ्राई स्टकिङ्ग (१ ईन्च साईजको), दर: १२००० गोटा, अवधि: ७ हसा, भुरा उत्पादन लक्ष्य (१० ग्राम साईजको) ७००० गोटा

नोट: निर्णय मिति २०६४।६।१७

४.१.१२ बढी माछा उत्पादन प्रविधि प्रदर्शन

बहुजातीय मत्स्यपालन प्रणाली अपनाई माछा उत्पादन गर्न अपनाइने प्रविधिहरू कृषक समक्ष पुऱ्याई उनीहरूलाई यस्तो प्रविधि अपनाउन अग्रसर गराउन यो प्रविधि प्रदर्शन गरिन्छ।

उद्देश्य:

- स्थानीयस्तरमा उपलब्ध हुने श्रोत र साधनहरूको अधिकतम् उपयोग तथा व्यवस्थापन गरी मत्स्य उत्पादकत्व बढाउनु।
- बहुजातीय मत्स्यपालन प्रविधिको प्रयोग र त्यसको प्रतिफल देखाउनु।

कार्यविधि:

- ४ देखि ६ कट्टासम्म पानीको जलाशय क्षेत्रफल भएको पोखरीमा सकेसम्म ३-५ वर्ष पुरानो तथा उत्पादकत्वको दृष्टिकोणले मध्यम खालको र कम्तिमा १० महिनासम्म पानी अड्ने हुनुपर्दछ।
- यसरी छानिएको पोखरीलाई पूरै सुकाई सरसफाई एवं मर्मत गर्ने र ७ दिनसम्म त्यसै छाड्नुपर्दछ।
- पोखरी सुकाएको ७ दिनपछि १५ किलो प्रति कट्टाका दरले घर पोत्रे चुन पोखरीको पिध लगायत चारै तिर एकनासले छर्नुपर्दछ।
- चुन छरिसकेपछि ५० किलो प्रतिकट्टाका दरले गोबरमल पोखरीको चारैतर्फ छरी १-१.५ मिटरसम्म पानी भर्नुपर्दछ।
- पोखरीमा पानी भरेको ३-४ दिन पछि २७० ग्राम युरिया र ५५० ग्राम डि.ए.पी. प्रति कट्टाका दरले पानीमा घोलेर चारै तिर छर्नुपर्दछ।
- यसरी तयार पारिएको पोखरीमा माछा भुरा छाडनका लागि विभिन्न जातका माछा भुरा निम्नानुसार हुनुपर्दछ।

माछाको जात	कमन कार्प	सिल्भर कार्प	विगहेड कार्प	ग्रास कार्प	रहु	नैनी/भाकुर
छाड्ने अनुपात (%)	२०	४०	१५	१०	५	१०

- सरदर ५-८ से.मी. साइजका ५ ग्राम भन्दा ठूला तौलका माछा भुरा ८००० गोटा प्रति हेक्टर घनत्वको दरले स्टक गर्नुपर्दछ।
- माछा भुरालाई पोखरीमा छाड्दा विहान र वेलुकीको समय मिलाई ढुवानी गर्दाको भाँडो वा प्लाष्टिक व्यागलाई ५-१० मिनेटसम्म पोखरीमा यसै राखी विस्तारै छाड्नुपर्दछ।
- पोखरीमा माछा भुरा छाडी सकेपछि माथि उल्लेख गरेको मात्रामा गोबर मल तथा रासायनिक मललाई पानीको मलिलोपनाको आधारमा १ महिनासम्म राख्दै जानुपर्दछ।
- माछाको लागि आवश्यक पर्ने दाना स्थानीय स्तरबाट उत्पादन हुने धानको ढुटो (चप्अभ घचबल) र पिना १:१ अनुपातमा मिलाई बनाउनुपर्नेछ।
- यसरी बनाएको दानालाई स्टक गरिएको माछाको कूल तौलको आधारमा ३-४ प्रतिशत प्रतिदिनका दरले प्रयोग गर्दै जानुपर्नेछ।
- दाना दिँदा प्रति दिन दिने कूल दानालाई दुई भाग लगाई विहान ८-९ वजे र वेलुका ३-४ वजे गरी दिनको दुई पटक संघै एकै स्थान (पोखरीको कम गहिरो र एकै समयमा हुनुपर्नेछ।
- प्रतिपक्षी जीव (सर्पबाट हुने माछा भुराको नोक्सानीबाट बचाउन पोखरीको दुई कुनामा सर्प पासो राख्ने।
- पानीको गुणस्तर प्रत्येक १५-१५ दिनमा हेर्नुपर्दछ र पानी जाँचको नतिजा अध्ययन गरी सो को आधारमा दानाको मात्रा हेरफेर गर्नुपर्दछ।
- १० महिना बितेपछि पोखरीलाई पूरै रुपमा सुकाएर जात, संख्या र तौल लिँदै सम्पूर्ण माछाहरू निकाल्नुपर्नेछ।

आर्थिक पक्ष

क्र.सं.	सामाग्रीको विवरण	स्वीकृत नर्मस			
		परिमाण	दर (रु.)	कृषकको दायित्व	कार्यालयबाट व्यहोर्ने
१	चुना: १५ के.जी. प्रति कठ्ठाको दरले	९० के.जी.	स्था. दररेट अनुसार		१००%
२	माछा भुरा (फिङ्गरलिङ्ग) मिश्रित मत्स्य पालन गर्न ८००० गोटा प्रति हेक्टरका दरले	१६००	सरकारी दर रेट अनुसार		१००%
३	माछा भुरा डबल प्याकिङ्ग चार्ज	६ प्याक	" "		१००%
४	माछाको दाना: धानको ढुटो र पिना १:१ का दरले ८ के.जी. प्रति हेक्टर १० महिनासम्म	४८०	स्था. दररेट अनुसार		१००%
५	दाना (तेश्रो हसा)	५.५ के.जी.	" "		१००%
६	दाना (चौथो हसा)	६.५ के.जी.	" "		१००%
७	दाना (पांचौ हसा)	७ के.जी.	" "		१००%
८	दाना (छैठौँ हसा)	८ के.जी.	" "		१००%
९	दाना (सातौ हसा)	८.५ के.जी.	" "		१००%
१०	प्रांगारिक मल	१५०		१००%	
११	रासायनिक मल				१००%
	डि.ए.पी.	२.० के.जी.	स्था. दररेट अनुसार		
	यूरिया	१.५ के.जी.			
१२	पोखरी सुकाउने र भर्ने			१००%	
१३	पोखरी मर्मत गर्ने			१००%	
१४	ज्यामी ज्याला			१००%	
१५	प्रदर्शन बोर्ड (३×२.५ फिट)	१ गोटा	स्था. दररेट अनुसार		१००%

४-६ कठ्ठा सम्मको सालभरी पानी रहने पोखरी हुने पर्नेछ। माथि उल्लेखित परिमाण ६ कठ्ठाको लागि तयार पारिएको हुँदा सो भन्दा कम क्षेत्रफल पोखरीमा प्रदर्शन गर्नु परेमा सोही अनुपातमा खर्चको परिधि घटाई कार्य गर्ने।

नोट: निर्णय मिति २०६४।६।१७

४.१.१३ खानेमाछा प्याकिङ्ग व्यवस्थापन प्रविधि प्रदर्शन

माछा मारिसकेपछि बजारमा बिक्री नभएसम्म ताजा राख्ने उपाय प्रदर्शन गर्न यो कार्यक्रम सञ्चालन गरिन्छ।

उद्देश्य:

- सफा र स्वस्थ माछा बजारमा पुऱ्याई बिक्री वितरणमा सहयोग पुऱ्याउनु।
- बजारमा माछा तुरुन्त बिक्री नभएमा पनि केही समयसम्म माछालाई ताजा नै राखी छिटो सडनबाट बचाउनु।
- पोष्ट हाभेष्ट प्रविधि अपनाउन कृषकहरूलाई सक्षम पादैँ लग्ने र भैरहेको नोकसानीलाई न्यूनिकरण गर्नु।

कार्यविधि:

- माछा मारिसकेपछि सफा पानीले माछालाई राम्रोसंग पखालेर बरफको ढिक्कालाई सानो सानो टुक्रा हुने गरी फुटाएर ठीक गर्नुपर्दछ।
- साल, भोर्ला वा यस्तै अन्य किसिमका हरियो पातलाई टोकरीमा मिसाएर राखेपछि पहिलो बरफका टुक्रा त्यसपछि माछा गर्दै क्रमिक रूपले राख्ने (बरफ र माछाको अनुपात १:१ हुनुपर्नेछ)
- जुटको बोराले तलदेखि माथिसम्म माछा र बरफलाई छोपेर बजार चलान गर्नुपर्दछ।
- प्रदर्शनको लागि आवश्यक पर्ने २० के.जी. माछा कृषकलाई नै उपलब्ध गराउन लगाई सो को रकम पनि सोही कृषकलाई नै दिलाउने व्यवस्था गर्नुपर्दछ।

आर्थिक पक्ष

क्र.सं.	सामग्रीको विवरण	स्वीकृत नर्मस	
		परिमाण	दर (रु.)
१	बरफ (के.जी.)	२०	स्थानिय दररेट अनुसार
२	वांसको टोकरी	१	स्थानिय दररेट अनुसार
३	प्लाष्टिक क्रेट (२० के.जी. क्षमताको)	१	एकमुष्ट रु. ५०।००
४	जुटको बोरा, सुतली, सियो	१	स्थानिय दररेट अनुसार
५	बरफ ढुवानी		स्थानिय दररेट अनुसार

नोट: निर्णय मिति २०६४।६।१७

४.१.१४ करेसा पोखरी प्रविधि प्रदर्शन

तराई जिल्लाका अधिकांश भाग तथा मध्य पहाडका केही भागहरूमा अभियानको रूपमा सञ्चालन गर्न सकिने सम्भावना रहेको यस किसिमको प्रदर्शन कार्यक्रम अत्यन्तै महत्वपूर्ण, उपयोगी र Sustainability (दीर्घकालीन रूपमा दिगोपन) हुन सक्ने देखिन्छ। यहाँका अधिकांस कृषकहरूले एकिकृत बाली प्रणाली अपनाएका हुन्छन्। जुन व्यवसायीकरण नभै व्यवहारिकरण हुन्छन्। यस्ता कृषकको कार्य गर्ने तथा खानेशैलीमा केही परिवर्तन ल्याई शरीरमा आवश्यक पर्ने वनस्पती प्रोटीनको अलावा प्राणी प्रोटीनमा समेत थप गरी कुपोषणबाट मुक्त गराई निरोगिता बढाउनु अपरिहार्य हुन आउँछ। यसका लागि कृषकले आफ्नो घरसंगै जोडिएको खाली जग्गामा सानै भएपनि पोखरी निर्माण गरी माछा पालन गर्न सकेको खण्डमा आफ्नो परिवारलाई चाहिने प्राणि प्रोटीन आफैले तयार पारी आफुलाई चाहिएको समयमा उपभोग गर्न सकिन्छ। यो प्रविधि अन्य बाली जस्तै, तरकारी, फलफूल पशुपक्षि, आदिसंग पनि जोडिएकोले कृषकको अन्य कार्यमा हानी वा घाटा पुग्ने देखिँदैन। बरु यस प्रविधिबाट केही हदसम्म लामखुट्टेको प्रकोप नियन्त्रण गर्न मध्यत पुग्दछ। तसर्थ यस किसिमको प्रविधि सम्भाव्य जिल्लाहरूमा अभियानको रूपमा नै कार्यान्वयन गर्दै लग्न कृषकहरूलाई उत्प्रेरित गर्नुपर्ने देखिन्छ।

उद्देश्य:

१. एकिकृत बाली प्रणालीको प्रविधि प्रसारण गर्ने।

२. सस्तो एवं सूलभ प्राणी प्रोटिनको उपलब्धता एवं Feeding Habit (खानेबानीमा) परिवर्तन ल्याउने।
३. गाउँघरको वरपर पानी जम्ने खाल्टा खुल्टीबाट वातावरणमा हुने प्रतिकूल असरलाई न्युनिकरण गर्ने।
(उदाहरणको लागि लामखुट्टे नियन्त्रण)
४. कृषक छनौट गर्दा अन्य कृषकहरूलाई समेत प्रविधि हस्तान्तरण गर्नसक्ने क्षमता भएको हुनु पर्नेछ।

कार्यविधि:

१. बढीमा ५० वर्ग मी. को करेसा पोखरीको लागि जग्गा छनौट गर्ने।
२. करेसापोखरी सम्भव भएसम्म घरको पछाडि वा दायां बायांको जग्गा छनौट गर्ने।
३. करेसा पोखरीलाई १०० से.मी. गहिरो हुनेगरी खन्ने र डिलमा माटो राखेपछि राम्रोसंग खांदी लेभल मिलाउने।
४. करेसापोखरीमा माछा पालन गर्दा कमन कार्प मुख्य बालीको रूपमा स्टक गरी केही मात्रै प्लाडटीभोरस स्टक गर्ने (८५:१५)।
५. दाना कृषकको घरको भान्छामा बढी भएको वस्तु प्रयोग गर्न प्राथमिकता दिने। सो कम भएमा मात्र स्थानीय स्तरमा उपलब्ध हुने दाना प्रयोग गर्ने।
६. माछा भुरा (फिडगरलिड) ६५ गोटा स्टक गर्ने जसमध्ये ५५ गोटा कमन कार्प तथा १० गाटा सिल्भर कार्प राख्ने।
७. उत्पादन ४ मे.टन/हेक्टरका दरले हुने हिसाबले प्रविधि अपनाउने। (२० के.जी. प्रति ५० घन मिटर)

छनौट गर्दा अपनाउनु पर्ने प्रकृया:

१. पानीको स्थायी स्रोतका लागि ह्याण्ड पम्प वा कुलोनहरको पानी लाग्ने व्यवस्था हुनपर्ने।
२. कृषकको घर र करेसा पोखरीको स्वामित्व आफ्नै भएको हुनुपर्ने।
३. कृषकले केही पशुपालन, हाँस/कुखुरा पालन गरेको हुनुपर्ने।
४. पोखरीको डिलमा तरकारी लगाउन इच्छुक कृषकलाई छनौट गर्नुपर्ने।
५. करेसा पोखरी छनौट गर्दा पोखरी खन्दाको लागतको ५० प्रतिशत कृषकले नै खर्च गर्न सक्नेलाई छनौट गर्नुपर्ने।
६. करेसा पोखरी छनौट गर्दा मत्स्य पकेट क्षेत्र भएको गाउँलाई छनौट गर्न प्राथमिकता दिने।

आर्थिक पक्ष

क्र. सं.	सामग्रीको विवरण	नर्मस			
		परिमाण	दर (रु.)	कृषकको दायित्व (रु.)	कार्यालयबाट व्यहोर्ने (रु.)
१	माटो खन्न	५० घ.मी.	स्था.दररेट अनुसार	५०%	५०%
२	चुना २ पटक छर्ने	६.५ के.जी.	" "		१००%
३	फिडगरलिड (माछाभुरा)	६५ गोटा	सरकारी दररेट अनुसार		१००%
४	प्याकिड चार्ज डबल (डबल प्याक)	१	" "		१००%
५	दाना र मल	३०००	आवश्यकता अनुसार	१००%	

नोट: निर्णय मिति २०६४।६।१७

४.१.१५ प्लाष्टिक पोखरी निर्माण गरी मत्स्य पालन प्रदर्शन

परिचय: मत्स्य पालनका विविध तरिका मध्ये प्लाष्टिक पोखरी निर्माण गरी सानो स्केलमा उपयुक्त जात, तौल तथा साईजका माछा भुरालाई दाना व्यवस्था गरी मत्स्य पालन कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिने प्रविधिको विकास भै रहेको छ। यसै परिप्रेक्षमा साना एवं सीमान्त कृषकको जग्गामा संकलित पानीलाई चुहावट हुन नदिई बहुपक्षिय प्रयोगलाई ध्यानमा राखी (माछा र तरकारी खेती) यो कार्यक्रम समन्वयात्मक रूपमा सञ्चालन गर्ने व्यवस्था मिलाईएको छ।

उद्देश्य:

१. सिमित पानीको प्रयोगबाट बहुपक्षिय फाईदालाई ध्यानमा राखी प्लाष्टिक पोखरीमा मत्स्य पालन गरी मत्स्य उत्पादन बढाउने।

कार्यविधि:

१. जिल्ला कृषि विकास कार्यालयसंग समन्वय गरी त्यहाँबाट सञ्चालन हुने साना सिंचाई विशेष कार्यक्रमलाई एकीकृतरूपमा लागी उपयुक्त स्थानमा प्लाष्टिक पोखरी निर्माण गर्न अनुरोध गर्ने।
२. बढीमा ५० वर्गमीटरको प्लाष्टिक पोखरीको लागि जग्गा छनौट गर्ने।
३. दक्ष प्राविधिकबाट सभेक्षण गर्न लगाउने।
४. अनुमान लागत तयार गर्दा प्रत्येक संस्थाले गर्ने काम स्पष्ट उल्लेख गर्न लगाउने।
५. रकम खर्च गर्दा करेसापोखरीको नफ्स अनुरूप खर्च गर्ने।
६. प्लाष्टिक खरिद गर्दा पोखरीमा राख्नका लागि प्लाष्टिकको गुणस्तर (१५० देखि २०० गेजको र २२५ व.मी.) हुनु पर्नेछ।
७. सरकारी अनुदान बाहेकको श्रम र अन्य खर्च स्वयम कृषले व्यहोर्नु पर्नेछ।
८. मत्स्य पालन गरि पानी निकास गर्दा तरकारी खेतीलाई समेत थोपा सिंचाई वा कम पानी प्रयोग हुने माध्यम अपनाई पानीको सदुपयोग गर्नु पर्नेछ।

आर्थिक पक्ष

क्र. सं.	सामग्रीको विवरण	नर्मस			
		परिमाण	दर (रु.)	कृषकको दायित्व (रु.)	कार्यालयबाट व्यहोर्ने (रु.)
१	माटो खन्न	५० घ.मी.	स्था.दररेट अनुसार	५०%	५०%
२	पोखरीका लागि प्लाष्टिक (१५०-२०० गेज)	२२५ व.मि.	" "		१००%
३	चुना २ पटक छर्ने	६.५ के.जी.	" "		१००%
४	फिडगरलिड (माछाभुरा)	६५ गोटा	सरकारी दररेट अनुसार		१००%
५	प्याकिड चार्ज डबल (डबल प्याक)	१	" "		१००%
६	दाना र मल	आवश्यकता अनुसार	दर (रु.)	१००%	

नोट: स्थानीय दररेट भन्नाले स्थानीय सरकारी निकायबाट स्वीकृत दररेट (जिल्ला दररेट) सम्झनु पर्दछ।
स्वीकृती (सचिव स्तरीय) मिति: २०५७।६।१६, परिमार्जन मिति: २०६५।९।१

४.२ मत्स्य निजी नर्सरी प्रदर्शन

कृषक समूह स्तरमा फिङ्गरलिङ्ग उत्पादन गरी श्रोत केन्द्रको विकास गर्न यो कार्यक्रम सञ्चालन गरिन्छ।

उद्देश्य:

- निजी क्षेत्रलाई फिङ्गरलिङ्ग उत्पादन गर्न प्रोत्साहन गराउनु।
- पकेट क्षेत्रमा आवश्यक पर्ने फिङ्गरलिङ्ग आपूर्तिमा ठोस योगदान पुऱ्यानु।

कार्यविधि:

- ठूलो साइजको भुरा हुर्काउने प्रविधि प्रदर्शन जस्तै प्राविधिक तथा व्यवस्थापकीय कार्य अपनाई कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्नेछ।

आर्थिक पक्ष

निजी क्षेत्रमा छ ग्राम साइजको फिङ्गरलिङ्ग उत्पादन गर्न क्षमता भएको नर्सरीलाई २.५ हे. मा व्यवसायिक मत्स्य पालन कार्यक्रमको लागि आवश्यक संख्या १५ देखि २५ ग्राम साइजको भुरा उत्पादन व्यवस्थापनमा उत्प्रेरित गर्न निम्न अनुसार खर्च गर्ने।

क्र.सं.	सामग्रीको विवरण	स्वीकृत नर्मस			
		परिमाण दर	अनुदान	नर्सरीकर्ताले व्यहोर्ने	दर रु.
१	माछा भुरा (१ ईन्च साइज)	४०००० गोटा	२५%	७५%	सरकारी दररेट अनुसार
२	चूना	५० के.जी.	१००%		स्थानीय दररेट अनुसार
३	गोबर मल	१०० के.जी.	१००%		
४	यूरिया	०.२ के.जी.	१००%		
५	डि.ए.पी.	२.१ के.जी.	१००%		
६	दाना	१५८ के.जी.	१००%		
७	रेकर्ड राख्नको लागि स्टेशनरी खर्च (एकमुष्ट रु.)		३००।-		
८	अन्य विविध खर्च (एकमुष्ट चियापान रु.)		५००।-		
९	प्रदर्शन बोर्ड (३×२.५ फिट)		५००।-		

नोट: निर्णय मिति २०६४।६।१७

४.३ उत्पादकत्व निर्धारण प्रदर्शन

मत्स्य उत्पादन कार्यक्रम संचालित जिल्लाहरूमा मत्स्य उत्पादकत्व निर्धारण गर्नुमहत्वपूर्ण मानिन्छ।

उद्देश्य:

- विभिन्न किसिमका मत्स्य खेती प्रणालीको वास्तविक उत्पादकत्व पत्ता लगाउनु।

- राष्ट्रिय मत्स्य उत्पादनको तथ्यांक तयार पार्ने मुख्य आधार प्रदान गर्नुको साथै प्रविधि विकास तथा नीति निर्माणमा टेवा पुऱ्यानु।

कार्यविधि:

- जिल्लाको प्रोफाइलको आधारमा विभिन्न मत्स्य खेती प्रणालीको क्षेत्रफल र संख्या वर्गीकरण गरी जिल्लाको निजी/सार्वजनिक ठेक्काका पोखरीमा मत्स्य पालन क्षेत्र यकिन गर्नुपर्दछ।
- मत्स्य खेती प्रणालीको कूल जलाशय क्षेत्रफलको कम्तिमा १० प्रतिशत क्षेत्रफलमा यो कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्नेछ।
- यसरी सञ्चालन गरिएको जलाशयमा रहेका कूल माछा मध्ये प्रत्येक जातको कम्तिमा १० प्रतिशत नमूना लिई बृद्धिदर (निर्दिष्टित अनुसार) निकाल्नुपर्नेछ।
- प्रत्येक चौमासिकको तेश्रो महिनामा उत्पादकत्व लिने जलाशयमा रहेका माछाहरूको कम्तिमा एक पटक बृद्धि जाँच गरी माछाको बृद्धिको आधारमा जलाशयको उत्पादकत्व निकाल्नुपर्नेछ।
- यसरी प्राप्त आंकडाको आधारमा जिल्ला भरीको तुलनात्मक विश्लेषण गरी जिल्लाको अलग अलग खेती प्रणालीको उत्पादकत्व निर्धारण गर्नुपर्नेछ।
- यस्तो कार्य गर्न आवश्यक ड्र्यागनेट कार्यालयले व्यवस्था मिलाउनुपर्नेछ भने स्प्रिङ्ग व्यालेन्स, वाल्टिन, टेप आदि जस्ता सामग्रीहरू खरिद गरी जिल्ला भरीको कार्यक्रम सञ्चालनमा प्रयोग गर्नुपर्नेछ।
- उत्पादन निर्धारण भैसकेपछि सो को तथ्यांक विवरण सम्बन्धित निकायहरूमा अनिवार्य रूपले पठाउनुपर्नेछ।

आर्थिक पक्ष

- आवश्यक सामग्रीहरू

ड्र्याग नेट	१ गोटा	सम्बन्धित कृषकले व्यहोर्ने
स्प्रिङ्ग व्यालेन्स	१ गोटा	रु. १०००।-
प्लाष्टिक वाल्टिन	२ गोटा	रु. २५०।-
मेजरिङ्ग टेप	१ गोटा	रु. २५०।।-

- प्रति पटक लाग्ने ज्याला (जाल तान्नको लागि आवश्यक १० जवान २ घण्टाको लागि प्रति पोखरी रु. १५।-प्रति व्यक्ति वा ८ घण्टाको लागि रु. ६०।-प्रति व्यक्तिको हिसाबले) रु. १५०।-

- स्टेशनरी रु. ८०।-

- रु १५००।-बराबरको आवश्यक सामग्री कार्यालयको अन्य मालसमानबाट खर्च देखाउने र ज्यामी ज्याला तथा स्टेशनरी अन्य अनुदानबाट खर्च देखाउने।

नोट: निर्णय मिति २०५३।७।२८

४.४ माछा भुरा तथा ह्याचलिङ्ग ढुवानी

मत्स्य उत्पादन कार्यक्रम विस्तार गराउन जिल्लाको पायक पर्ने श्रोत केन्द्र देखि कृषि सेवा केन्द्रसम्म माछा भुरा तथा ह्याचलिङ्ग ढुवानी व्यवस्था गर्नुपर्दछ।

उद्देश्य:

- माछा भुरा तथा ह्याचलिङ्ग ढुवानी गर्दा सामान्यतया केही प्रतिशत मर्न सक्ने भएकोले कृषकलाई यसबाट पर्ने मर्का न्यून गराउनु।

कार्यविधि:

- जिल्ला कृषि विकास कार्यालयले सरकारी केन्द्रबाट उपलब्ध गर्ने कुल माछा भुरा संख्याको वढीमा १० प्रतिशतसम्म मरेको भुरा बराबरको ढुवानी अनुदान दिने व्यवस्था मिलाउनुपर्नेछ।

आर्थिक पक्ष

- निर्दिष्ट श्रोत केन्द्रदेखि जिल्लाको सदरमुकाम/सेवा केन्द्रसम्म प्रचलित स्थानीय नियम अनुसार ढुवानी अनुदान दिन सकिनेछ।

नोट: निर्णय मिति २०४९।१०।२६

४.५ धान खेतमा माछापालन क्षेत्र विस्तार

जिल्लामा मत्स्यपालन क्षेत्र विस्तार गर्नुको साथै धान खेतमा माछापालन प्रविधि वढी कृषकहरूमा विस्तार गर्दै लैजान यो कार्यक्रम सञ्चालन गरिन्छ।

उद्देश्य:

- यस्तो प्रविधिबाट हुने फाइदाको बारेमा कृषकलाई चेतना जगाउदै कृषकको आयआर्जनमा थप टेवा पुऱ्याउनुको साथै प्रति इकाई जमिनमा बाली सघनता वढाई उत्पादकत्वमा वृद्धि ल्याउनु।

कार्यविधि:

- सम्भाव्य पकेट क्षेत्र छनौट गरी कम्तिमा ५ हेक्टर क्षेत्रको लागि आवश्यक पर्ने ठूलो साइजका माछा भुरा उपलब्ध गराउनुपर्नेछ।
- अन्य प्रविधिहरू धान खेतमा माछापालन नतिजा प्रदर्शनमा दिए अनुरूप नै यो कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्नेछ।

आर्थिक पक्ष

- कम्तिमा ५ हेक्टर क्षेत्रको लागि आवश्यक पर्ने ८ ग्राम भन्दा माथिका (ठूला साइजका) माछा भुराको मूल्यमा ५० प्रतिशत अनुदान दिन सकिनेछ।

४.६ घोलमा एकिकृत माछापालन प्रदर्शन (माछासंग हाँसपालन)

मध्य तथा सुदुर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र अन्तर्गत दाङ्ग, बाँके, वरदिया, कैलाली र कञ्चनपुर जिल्लामा अवस्थित घोलहरूको सदुपयोग गरी लक्षित वर्ग खास गरी मुक्त कर्मैया, दलित, जनजाती एवं न्यून आय भएका वर्गहरूलाई समूहमा आवद्ध गरी उनीहरूको आय आर्जनमा वृद्धि ल्याई गरिबी निवारण र रोजगारीमा टेवा पुऱ्याउने उद्देश्यले घोलमा मत्स्यपालन कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ। यस कार्यक्रमबाट उल्लेखित वर्ग निकै नै लाभान्वित हुने देखिन्छ। यसमा अझ वढी प्रभावकारिता ल्याउन र घोलको उत्पादकत्वमा वृद्धि ल्याउन एकिकृत मत्स्यपालन (माछासंग हाँस) निकै उपयोगी हुने देखिन्छ। जसबाट लक्षित वर्गको वैकल्पिक आय आर्जनमा थप टेवा पुग्न गई उनीहरूको जीवनस्तर उकास्नमा तिव्रता ल्याउन निकै नै भरपर्दो हुनेछ।

उद्देश्य:

- (क) माछासंग हाँस एकिकृत गरी प्रति इकाई घोलको जलाशय क्षेत्रको उत्पादकत्वमा वृद्धि ल्याउने।
- (ख) लक्षित वर्गको वैकल्पिक आय आर्जनमा टेवा पुऱ्याउने।

कार्यविधि:

- (१) समूहगत रूपमा घोलमा मत्स्य पालन गरिरहेका र गर्ने लक्षित वर्ग (मुक्त कर्मैया, दलित, जनजाति एवं न्यून आय भएका) लाई समूहगत रूपमा मात्र हाँसको चल्ला उपलब्ध गराउने।
- (२) प्रथम वर्षमा लक्षित वर्गमा समूहमा प्रति समूह घोलको क्षेत्रफल हेरी ५० देखि २०० गोटासम्म २ देखि ३ हप्ते हाँसका चल्ला निःशुल्क अनुदानका रूपमा उपलब्ध गराउने।

- (३) छनौट गरिएका गरिव एवं निर्धन समूहलाई हांसको खोर घोलको डिलमा निर्माण गर्न लगाउने र सो को निर्माण खर्च वा निर्माणका लागि सामग्रीको व्यवस्था मिलाउन स्थानीय संघ/संस्थासंग आपसी साझेदारी एवं समन्वय गराउने र सो सम्भव नभए कृषक समूह स्वयंले नै सो सम्बन्धी सम्पूर्ण खर्च व्यहोर्ने।
- (४) कृषक समूहबाट हांस खोर निर्माण गर्ने प्रतिवद्धता जाहेर भएपछि वा हांस खोर निर्माण भैसकेपछि मात्रै हांस चल्ला उपलब्ध गराउने।
- (५) प्रत्येक समूहलाई खाने हांस उत्पादन गर्न हांस चल्ला लगेको समय देखि ३ हप्तासम्म लाग्ने दाना अनुदान दिने र बाँकी १२ हप्ताको खर्च समूह स्वयंले व्यहोर्ने।
- (६) हांसपालन कार्यक्रमलाई दीगो रूप दिन समूहले प्राप्त गरेको हांस चल्लाको १५ प्रतिशत हांस, माउ हांसको रूपमा राखी सोबाट प्राप्त हुने अण्डा स्थानीय कुखुरालाई कोरल्ल दिई आफूलाई आवश्यक पर्ने हांस चल्ला तयार पाउँ जानुपर्ने।
- (७) यसमा उल्लेख नगरिएका तर हांसपालनका लागि आवश्यक पर्ने सामग्री/वस्तुसमूहबाट नै व्यहोर्नुपर्ने।
- (८) हांसपालन सम्बन्धी समूहलाई जानकारी उपलब्ध गराउन तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
- (९) हांसपालन कार्यक्रमबाट प्राप्त हुने रकममा खर्च कटाई बाँकि रहन गएको रकम मध्ये कम्तिमा १० प्रतिशत समूह कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने।
- (१०) हांस चल्लाको व्यवस्था सम्बन्धित जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, मत्स्य विकास केन्द्र वा मत्स्य विकास निर्देशनालयबाट गर्नुपर्ने र पालन गरिने स्थानसम्म पु-याई ढुवानी अनुदान उपलब्ध गराउने।

आर्थिक पक्ष

क्र.सं.	विवरण	परिमाण (बढीमा)	दर (रु.)	कृषकको दायित्व (रु.)	कार्यालयबाट व्यहोर्ने (रु.)	जम्मा रु.
१	२ देखि ३ हप्ते हाँसको चल्ला	२०० गोटा	४०१-	-	८०००१-	८०००१-
२	आवश्यक दानाको परिमाण ८.७७५के.जी/हाँस/ ९० दिनका लागि	१७५५ के.जी.	१५१-	२०९८३१-	६९४२१-	२६३३२१-
३	हांस खोर निर्माण (स्थानीय सामग्री प्रयोग)	८०० वर्ग फिट	-	१०००००१-	-	१०००००१ -
४	जम्मा दाना खर्चको १० प्रतिशतका दरले औषधि र अन्य सञ्चालन खर्च	-	-	१६३३१-	१०००१-	२६३३१-
	जम्मा			१२९८९६१-	१५९४२१-	१३६९५८१ -

नोट: निर्णय मिति २०६०।८।१८

४.७ मत्स्य विज ढुवानी मोटालिटी अनुदान

मत्स्य विज (साना तथा ठूला साइजका भुरा) ढुवानी गर्दा हुन सक्ने मोटालिटीबाट कृषकलाई पर्ने नोक्सान न्यून पार्न यो व्यवस्था गरिन्छ।

उद्देश्य:

- कृषकको पोखरीमा हुन सक्ने माछा भुरा घनत्वमा कमी आउन नदिनु।

कार्यविधि:

- श्रोत केन्द्रबाट २० किलोमिटर भन्दा टाढा भुरा पठाउँदा अनिवार्य रूपले ऋयलमप्टण्यलप्लन गरेर मात्र पठाउनु पर्नेछ।
- प्लाष्टिक व्यागमा प्याक गर्दा माछा भुराको साइज/तौल हेरी उपयुक्त मात्रामा पानी, अक्सिजन र माछा भुराको संख्या मिलाई प्याक गर्नु पर्नेछ।
- ड्रममा पठाउने भएमा ड्रमको क्षमताका आधारमा पानी, माछा भुराको घनत्व र अक्सिजन अनुपातलाई व्यवस्थित पार्नु पर्नेछ।
- जिल्ला कृषि विकास कार्यालयमा लक्ष राखी सोही कार्यालयका प्राविधिकले वा जिल्ला कृषि विकास कार्यालयको सिफारिशमा कृषक स्वयंले ढुवानी गराउँदा मात्र मोर्टालिटी अनुदान रकम उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।

आर्थिक पक्ष

- साना भुरा (फ्राई) १० प्रतिशत
- ठूला भुरा (फिङ्गरलिड) १५ „
- उपरोक्त अनुदान सरकारी मत्स्य विकास केन्द्रहरुबाट भुरा विक्री वितरण गर्दा नै उल्लेखित प्रतिशतमा वृद्धि गरी संख्यात्मक हिसाबमा दिने तर निजी श्रोत केन्द्रबाट विक्री वितरण हुने हकमा माथि उल्लेखित मोर्टालिटीको लागि अनुदानको व्यवस्था गर्ने।

४.८ महाजाल खरिद अनुदान

पोखरी सुकाई माछा मार्ने परिपाटी कम गरी वजारको माग अनुसार समय समयमा माछा मार्ने परिपाटी वसाई पोखरीको उत्पादकत्वमा वृद्धि ल्याउन यो कार्यक्रम सञ्चालन गरिन्छ।

उद्देश्य:

- माछाको स्वास्थ्य जाँच, वृद्धि जाँच गरी दाना तथा अन्य व्यवस्थापकीय कार्य गर्न सघाउ पु-याउनु।
- जालको अभावमा एकै पटक माछा मार्दा खपत नभई हाल भई रहेको नोक्सानीलाई कमी गर्नु।

कार्यविधि:

- महाजाल खरिदको लागि अनुदान पकेट क्षेत्रका कृषक समूहहरूलाई मात्र उपलब्ध गराउनुपर्नेछ।
- जाल खरिद भई सकेपछि समूहमा आमदानी बाँधी समूहको राजस्व संकलनको लागि प्रयोगमा ल्याउनुपर्नेछ।
- एउटा समूहका कृषकहरूका लागि एउटा मात्र महाजाल उपलब्ध गराउनुपर्नेछ र यस्तो जाल खरिद गर्नको लागि कार्यक्रम तर्जुमा पूर्व समूहको स्वीकृती लिखित रूपमा लिई कार्यक्रम तर्जुमा साथ पेश गर्नुपर्नेछ।
- महाजाल खरिद गर्दा ३० मी. लम्बाईको लागि ५० प्रतिशत सरकारी श्रोतबाट र ५० प्रतिशत कृषक समूहले व्यहोर्नु पर्नेछ। तर ५० मि. लम्बाईको लागि ३५ प्रतिशत सरकारी अनुदान र ६५ प्रतिशत कृषक समूहले व्यहोर्नुपर्नेछ।
- एक पटक जाल उपलब्ध गराई सकिएको समूहको लागि कम्तिमा ५ वर्षसम्म अर्को जालका लागि अनुदान रकम उपलब्ध नगराउने।

आर्थिक पक्ष

	<u>कृषकले व्यहोर्ने</u>	<u>कार्यालयले व्यहोर्ने</u>
• ३० मी. लम्वाई सम्मको (एक)	रु. ३०००।-	रु. ३०००।-
• ५० मी. लम्वाई सम्मको (एक)	रु. ६५००।-	रु. ३५००।-

नोट: निर्णय मिति २०५७।६।१६

४.९ हांसको चल्लामा मोर्टालिटी

कृषकहरूलाई हांसको चल्ला ढुवानी गर्दा हुने मोर्टालिटीबाट हुन सक्ने नोक्सानबाट बचाउन यो व्यवस्था गरिएको हो।

उद्देश्य:

- ढुवानी गर्दा हांसको चल्ला मरेर कृषकलाई हुन जाने मर्का घटाउनु।

कार्यविधि:

- स्वीकृत कार्यक्रम अनुसार तोकिएको नजिकको श्रोत केन्द्रबाट ढुवानी गराउँदा हास चल्लाको उमेर हेरी २.५ प्रतिशत मोर्टालिटी अनुदान दिन सकिनेछ।

आर्थिक पक्ष

- १ देखि ७ दिनमा ५ प्रतिशत
- ८ देखि १४ दिनमा २ प्रतिशत

नोट: निर्णय मिति २०५१।९।१४

४.१० आकस्मिक सेवा

उद्देश्य:

- संक्रामक रोगबाट हुने नोक्सानी न्यून गरी मत्स्य उत्पादनमा हास आउन नदिनु।

कार्यविधि:

- जिल्ला कृषि विकास कार्यालयबाट जानकारी प्राप्त भएपछि स्थलगत अध्ययनका लागि अनुगमन गर्नु पर्नेछ।
- अनुगमनको रूपमा त्यस भेगका मत्स्य पालक कृषकहरूलाई भेला गराई पोखरीको सरसफाई औषधिको प्रयोग विधि तथा अन्य जानकारीमूलक चेतना जगाउने खालको जानकारीहरू प्रचार प्रसार गर्नुपर्नेछ।
- रोगको पहिचानको आधारमा औषधि सिफारिश तथा प्रयोग विधि सिकाउनु पर्नेछ।
- यस्तो रोग लागेको ठाउँमा १०/१५ दिनको अन्तरमा २ देखि ३ पटकसम्म रसायन प्रयोग गर्न सल्लाह दिनु पर्नेछ।

आर्थिक पक्ष

- व्यापक रूपमा मत्स्य सम्बन्धी रोगको प्रकोप देखिएको अवस्थामा यो रोग नियन्त्रण गर्न आवश्यक रकम बढीमा रु. ५०,०००।-(पचास हजार) सम्बन्धित क्षेत्रीय कृषि निर्देशनालय मार्फत सम्बन्धित जिल्लाहरूमा देखिएको रोग निदानका लागि आवश्यक औषधि वा सामग्री या दुवै खरिद गरी उपलब्ध गराउन सकिने।

नोट: निर्णय मिति २०५४।१०।३०

४.११ निर्माण एवं सुदृढिकरण कार्यक्रम

४.११.१ घोलमा मत्स्य पालन कार्यक्रम

मुलुकका विभिन्न जिल्लामा अबस्थित अन्य जलाशय मध्ये घोल दह तथा सिमसार पनि प्रमुख छन्। हालको तथ्यांकलाई हेर्दा यस्ता जलाशयको क्षेत्रफल १२,५०० हेक्टर रहेको छ। जिल्लाका विविध कठिनाईले गर्दा यी जलाशयलाई उपयोगमा ल्याउन सकिएको छैन। यसरी त्यसै खेर गइरहेको जलाशय क्षेत्रलाई केही वर्षभित्र ५० प्रतिशत मात्र उपयोगमा ल्याउन सक्ने हो र उत्पादकत्व १ मे.टन/हे. (हालको अवस्थामा) मात्र कायम रहन गएपनि करिब ६,००० मे.टन थप खाने माछा उत्पादन हुन गई राष्ट्रिय माछा उत्पादनमा ठुलो योगदान पुग्न सक्ने देखिन्छ। तत्कालिन कृत्रिम तथा प्राकृतिक जलाशय मत्स्य शाखाको सर्भेक्षण अनुसार अधिकांश घोलहरूलाई सानो लगानी मात्र लगाए पनि सदुपयोगमा ल्याउन सकिने भएकोले थोरै लगानीबाट राष्ट्रिय आम्दानी तथा प्राणी प्रोटिनको उपलब्धतामा एक हिस्सा थप हुन जाने सम्भावनालाई नकार्न सकिंदैन।

उद्देश्य:

- (क) खेर गइरहेको जलाशय क्षेत्रलाई सदुपयोगमा ल्याउने।
- (ख) समुदायको आर्थिक तथा सामाजिक स्तरमा बृद्धि ल्याउने।
- (ग) राष्ट्रिय माछा उत्पादनमा बृद्धि ल्याउने।

कार्यविधि:

१. कार्य सञ्चालन गर्ने जलाशय क्षेत्र मत्स्य पकेट क्षेत्रभित्र हुनुपर्नेछ।
२. समूहगत रूपमा मात्र कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्नेछ।
३. घोलमा गर्नुपर्ने कार्यको श्रम सरकारी अनुदान रकम बराबर वा सो भन्दा बढी कृषक समूहहरूबाट परिचालन गर्नुपर्नेछ।
४. अनुदान रकम त्यस आ.व. मा कुन ठाउँको जलाशयमा दिइने हो सो कार्यक्रम योजना तर्जुमा गर्नु पूर्व नै कृषक समूहका पदाधिकारीहरू, जिल्ला कृषि विकास कार्यालयका प्रमुख वा सम्बन्धित अधिकृत, मत्स्य विकास केन्द्रका प्रमुख वा निजले तोकेको प्रतिनिधि तथा स्थानीय गा.वि.स. प्रतिनिधि बसी क्षेत्र पहिचान गर्नुपर्नेछ।
५. अनुदान रकममा स्वामित्वका आधारमा स्वामित्व धनीबाट पनि सहयोग लिने गरी सम्झौता गर्ने।
६. अनुदान रकम दिई सदुपयोगमा ल्याइने घोलहरूको कम्तीमा छ वर्षको करारनामा कृषक समूह र स्वामित्व धनी बीच गराउने।
७. अनुदान दिने जलाशयमा के के कार्य गर्न कति रकम लाग्ने हो सो को लागत इष्टिमेट योजना तर्जुमा पूर्व नै तयार पार्नु पर्नेछ।
८. कार्यक्रम तर्जुमा गर्नुपूर्व कृषक समूहहरूमा छलफल गरी कृषकले गर्नुपर्ने कार्य तथा अनुदान दिन सकिने कार्यका बीच सन्तुलन ल्याउन सहमतिमा पूर्गी निर्णय गर्नुपर्नेछ।
९. माथि उल्लेखित कार्यहरूको सम्पूर्ण विवरण कार्यक्रम योजना तर्जुमा गर्दा साथमा राख्नु पर्नेछ।
१०. अनुदान रकम शुरूको १ वर्षमात्र उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।
 - अनुदान रकम खर्च गर्न सक्ने कार्यहरू
 १. पानीको प्रवेशद्वार तथा निकासद्वार निर्माण।
 २. झारपान हटाई सामान्य रूपमा मर्मत।
 ३. घोलको छेउछाउ गहिर्न्याई डिल निर्माण।

आर्थिक पक्ष

क्र.सं.	विवरण	नर्मस		
		कृषकको दायित्व	कार्यालयबाट व्यहोर्ने (अधिकतम)	जम्मा रु.
१	प्रयोगमा ल्याइएको तर बढी उपलब्धीमुलक हुन नसकेका			
१.१	१ हे. सम्मको जलाशय क्षेत्रको लागि	१०,०००।—		२०,०००।—
१.२	१—५ हे. सम्मको जलाशय क्षेत्रको लागि	२०,०००।—	१०,०००।—	४०,०००।—
१.३	५ हेक्टर देखि माथीको जलाशय क्षेत्रको लागि	२५,०००।—	२०,०००।—	५०,०००।—
२	प्रयोगमा नआएका तर माछापालन गर्न लायक जालशयका लागि		२५,०००।—	
२.१	१ हे. सम्मको जलाशय क्षेत्रको लागि	१५,०००।—		३०,०००।—
२.२	१—५ हे. सम्मको जलाशय क्षेत्रको लागि	३०,०००।—	१५,०००।—	६०,०००।—
२.३	५ हेक्टर देखि माथीको जलाशय क्षेत्रको लागि	५०,०००।—	३०,०००।—	१,००,०००।—

घोलमा मत्स्य पालन कार्यक्रम सञ्चालनका लागि पोखरी/घोल मर्मत तथा निर्माण कार्यको लगत इष्टिमेट साना सिंचाईको तालिम प्राप्त प्राविधिक (जि.कृ.वि.का.बाट ४५ दिने कार्यगत तालिम प्राप्त प्रा.स./ना.प्रा.स.) बाट गर्न गराउन सकिनेछ।

नोट: निर्णय मिति २०६४।६।१७

४.१२ बढी माछा उत्पादन प्रतियोगिता

एक कृषकबाट अर्को कृषक बीच प्रविधिको प्रभावकारीता तुलना गरी उपयुक्त प्रविधि अवलम्बन गर्न कृषकलाई प्रोत्साहन तथा प्रेरणा दिलाउन यो कार्यक्रम सञ्चालन गरिन्छ ।

उद्देश्य:

- निजी क्षेत्रमा खाने माछा तथा माछा भुरा उत्पादनमा कृषकहरूलाई प्रोत्साहित गर्नुको साथै मत्स्यपालक कृषक बीच प्रतिस्पर्धा गराउनु।

कार्यविधि:

- कृषकहरूलाई कार्यक्रम बारे जानकारी गराई प्रतियोगितामा भाग लिन चाहने कृषकहरूबाट निर्धारित फर्मेट अनुसार विवरण सहितको निवेदन फाराम भर्न लगाई प्रथम चौमासिक भित्र दर्ता गराउनुपर्नेछ।
- यो प्रतियोगिता सञ्चालन गर्न कमसेकम २० जना सहभागीहरू हुनुपर्दछ र प्रत्येक कृषकले ०.२ देखि १ हेक्टरसम्म जलाशय क्षेत्रफलमा मत्स्यपालन गरेको हुनुपर्नेछ।
- कृषि सेवा केन्द्रका प्राविधिकहरूले मत्स्य कृषकहरूको लागि तयार पारिएको निर्धारित फर्म भरी जिल्ला कृषि विकास कार्यालयमा पठाउनुपर्नेछ।
- जिल्ला कृषि विकास कार्यालयका सम्बन्धित शाखाका प्राविधिकहरूले उक्त फाराम अध्ययन र मूल्यांकन पछि कम्पाइल गरी समयमै क्षे.कृ.नि. तथा म.वि.निर्देशनालयमा पठाउनुपर्नेछ।
- मत्स्य विकास निर्देशनालयमा प्राप्त विवरणहरूको विश्लेषण र मूल्यांकन गरी प्रथम, द्वितीय र तृतीय हुने कृषकहरूलाई जिल्ला कृषि विकास कार्यालयहरू मार्फत जानकारी गराइने छ।
- पुरस्कार दिइने समय विश्व खाद्य दिवसमा पार्नुपर्ने तथा उक्त समय चालुआ.व. मा पर्न जाने भएको हुँदा गत आ.व. को तथ्यांकको आधारमा पुरस्कार व्यवस्था मिलाउँदै जानुपर्दछ।

- यसर्थ गत आ.व.को फाल्गुण, चैत्रदेखि चालु आ.व.को मंसिर, पौष महिनासम्म उत्कृष्ट कृषक छनौट गरी सक्नुपर्नेछ ।
- पोखरीको उत्पादन विवरण, वृद्धि जाँच, पानीको गुणस्तर जाँच आदि जस्ता कार्य (निर्दिष्टित फारामहरू अनुसार) महिनामा एक पटक प्राविधिकले गर्ने तथा सो अनुसार विवरणको अनुमोदन कृषकस्तरबाट पनि गराउनुपर्नेछ ।
- जिल्ला कृषि विकास कार्यालयले निर्धारित समय भित्र प्राप्त भएको आवेदक कृषकहरूलाई सम्मिलित गरी निम्नानुसार वढी माछा उत्पादन मूल्यांकन समिति गठन गर्नुपर्नेछ ।
 - मत्स्य विकास अधिकृत
 - योजना अधिकृत
 - सम्बन्धित सेवा केन्द्र प्रमुख
 - मत्स्य विकास निर्देशनालयले तोकेको प्राविधिक ।

बढी माछा उत्पादन प्रतियोगिता मूल्यांकन फाराम

१. प्रतियोगितामा सम्मिलित हुन चाहेको कृषकको नाम

२. ठेगाना जिल्ला गा.वि.स. वडा नं.

विवरण	अधिकतम अंक	कृषकले पाएको अंक	कैफियत
बहुजातीय मत्स्यपालन (बढीमा ७ जातको माछा भुरा राखी माछा पालन गरेको)	१०		
सबै ठूलो साइजको भुरा (५ ग्राम भन्दा माथि) राखेको	१०		
दाना नियमित र आवश्यक मात्रामा दिएको	८		
गोबर र रासायनिक मल आवश्यक मात्रामा राखी पोखरीको मलिलोपना कायम राखेको	८		
ग्रोथचेक अप (माछाको बृद्धिदर जाँच) प्रत्येक १ देखि २ महिनामा गरी रेकर्ड राखेको	५		
पोखरीको डिल उपयोग गरी एकिकृत मत्स्यपालन गरेको	५		
मल्टीपल स्टकिङ्ग हाभेष्टिड गर्नेलाई	८		
पोखरीमा पानीको श्रोतको स्थायी व्यवस्था भएको	८		
माछा विक्रीको न्यूनतम साइज ५०० ग्राम वा सो भन्दा ठूलो साइजको मात्र विक्री गरेकोलाई	८		
पोखरीको उत्पादन सम्बन्धी विस्तृत विवरण जस्तै: भुरा, दाना, मल ग्रोथचेक अप, विक्री आदिको तथ्यांक रेकर्ड अद्यावधिक राखेलाई	१०		
वार्षिक माछा उत्पादन ३ मे.टन/हे. भएकोमा न्यूनतम अंक र ५ मे.टन/ हे. भएकोमा अधिकतम अंक तथा यस बीचको उत्पादनलाई समानुपातिक रूपले अंक दिइनेछ	२०		
पूर्णाङ्क	१००		

मूल्यांकनकर्ताहरू

१.

२.

३.

४.

बढी माछा उत्पादन प्रतियोगितामा भाग लिने कृषकहरूले भर्नु पर्ने फाराम

श्रीमान् वरिष्ठ कृषि विकास अधिकृतज्यू

.....
.....

नेपाल सरकार कृषि विभागको नियम अनुसार मलाई/हामीलाई सालको बढी माछा उत्पादन प्रतियोगितामा भाग लिने इच्छा भएको हुँदा मेरो/हाम्रो बढी मत्स्य जलाशय विवरण तपसिल बमोजिम भएको व्यहोरा अनुरोध गर्दै उक्त प्रतियोगिताको लागि मेरो/हाम्रो निवेदन दर्ता गरी दिन अनुरोध गर्दछु/गर्दछौं ।

तपसिल

१. प्रतियोगितामा सम्मिलित हुन चाहेको कृषकको नाम

२. ठेगाना जिल्ला गा.वि.स. वडा नं.

माछा उत्पादन तर्फ

जम्मा माछा उत्पादन

माछापालन गरेको जलाशय क्षेत्र.....

माछापालनमा प्रयोग भएका प्रविधि

एकिकृत कार्यक्रम (के संग)

कृषकको अनुभव (वर्ष)

अन्य

माछा भुरा उत्पादन तर्फ

जम्मा भुरा उत्पादन

उत्पादकत्व/हे.

प्रति पोथी भुरा उत्पादन

ह्याचलिङ्गदेखि वितरण योग्य फ्राई साइजसम्म बाँच्ने प्रतिशत

कृषकसंग भएको आधुनिक ह्याचरी

कृषकको अनुभव (वर्ष)

अन्य

स्टकिङ्ग रेकर्ड

कृषकको नाम:
जलाशय क्षेत्रफल:
स्टकिङ्ग घनत्व:

ठेगाना:
गहिराई:
स्टकिङ्ग अनुपात:

मिति	कमन कार्प			सिल्भर कार्प			विगहेड कार्प			ग्रास कार्प			रुह			नैनी			भाकुर			
	संख्या	कूल	औ. तौल	संख्या	कूल	औ. तौल	संख्या	कूल	औ. तौल	संख्या	कूल	औ. तौल	संख्या	कूल	औ. तौल	संख्या	कूल	औ. तौल	संख्या	कूल	औ. तौल	

वृद्धि जाँच रेकर्ड

कृषकको नाम:
जलाशय क्षेत्रफल:
स्टकिङ्ग घनत्व:

ठेगाना:
गहिराई:
पोखरीमा भएको कूल तौल:

मिति	कमन कार्प			सिल्भर कार्प			विगहेड कार्प			ग्रास कार्प			रुह			नैनी			भाकुर			
	संख्या	कूल	औ. तौल	संख्या	कूल	औ. तौल	संख्या	कूल	औ. तौल	संख्या	कूल	औ. तौल	संख्या	कूल	औ. तौल	संख्या	कूल	औ. तौल	संख्या	कूल	औ. तौल	

पानीको गुणस्तर जाँच रेकर्ड

मिति	तापक्रम		अक्सिजन		पि.एच.		धमिलोपन (सेचिडिस्क भिजिविलिटि)		कैफियत
	समय	डिग्री से.	समय	एम.जी/लि.	समय	यूनिट	समय	से.मी.	

* सामान्यतया प्रत्येक दशमा लिने ।

आवश्यकता अनुसार प्राविधिकको सर सल्लाह र पोखरीको स्थिति अवलोकनको आधारमा लिने ।

उत्पादन सामग्री तथा खर्चको विवरण

कृषकको नाम:

ठेगाना:

जलाशय क्षेत्रफल:

मिति	चुन		आहार			मल			औषधि तथा रसायन			कैफियत
	परिमाण	रु.	किसिम	परिमाण	रु. .	किसिम	परिमाण	रु. .	किसिम	परिमाण	रु. .	

माछा हर्भेस्टिङ्ग विवरण

कृषकको नाम:

ठेगाना:

जलाशय क्षेत्रफल:

पानीको गहिराई:

स्टकिङ्ग घनत्वस

मिति	कमन कार्प			सिल्भर कार्प			विगहेड कार्प			ग्रास कार्प			रुह			नैनी			भाकुर			
	संख्या	कूल तौल	औ. तौल	संख्या	कूल तौल	औ. तौल	संख्या	कूल तौल	औ. तौल	संख्या	कूल तौल	औ. तौल	संख्या	कूल तौल	औ. तौल	संख्या	कूल तौल	औ. तौल	संख्या	कूल तौल	औ. तौल	
जम्मा																						

विक्री विवरण साईज नभएको हकमा अन्यत्र कतै सारेको भए उल्लेख गर्ने ।

आर्थिक विश्लेषण फरमेट

जिल्लाको नाम:

आ.व.

क्र.सं.	कार्य विवरण	कृषकको नाम ठेगाना		
		१	२	३
१	कूल जलाशय क्षेत्रफल			
२	स्टकिङ्ग शुरु मिति			
३	स्टकिङ्ग समाप्त भएको अन्तिम मिति			
४	स्टकिङ्ग दर/हेक्टर			
५	औषत माछा भुरा तौल (ग्राम)			
६	सबभन्दा ठूलो माछा भुराको साइज, तौल र जात			
७	सबभन्दा सानो माछा भुराको साइज, तौल र जात			
८	माछा भुरा स्टक तौल (के.जी.)			
९	स्टकिङ्ग अनुपात			
१०	कूल माछा पालन अवधि (दिनमा)			
११	भुरा बाँचेको			
१२	औषत भुरा बृद्धि दर प्रति दिन (ग्राम)			
१३	खुद माछा उत्पादन (के.जी.)			
१४	कम्पोष्ट मल प्रति बाली प्रति हेक्टर			
१५	रसायनिक मल प्रति बाली प्रति हेक्टर			
१६	माछा विक्री दर प्रति के.जी.			
१७	कूल आमदानी (रु.)			
१८	कूल लागत (रु.)			
१९	कूल लागत प्रति हेक्टर			
२०	खूद नाफा (रु.)			
२१	दानाको अनुपात (FCR)			
२२	कूल आमदानी प्रति हेक्टर (रु.)			
२३	खूद नाफा प्रति हेक्टर (रु.)			
२४	लागत प्रति के.जी. (रु.)			

नोट: स्टकिङ्ग अनुपातमा क्रमशः जात छुट्टै खोल्ने।

द्रष्टव्य - मत्स्य विकास कार्यक्रमहरू गर्दा निर्दिष्ट फाराम अनुसार विवरण तयार गरी उत्पादन खर्च निकाली निम्नानुसारको प्राविधिक प्रतिवेदन सम्बन्धित निकायहरूमा पठाउनुपर्नेछ।

(क) कार्यक्रमको नाम, परिचय र उद्देश्य

(ख) अपनाइएको तरिका तथा साधनहरू

(ग) नतिजा, परिणाम (खुद माछा उत्पादन, उत्पादनमा दैनिक वृद्धि, माछा बाँचेको प्रतिशत, नाफा, नोक्सानको विवरण, पानीको गुणस्तर)

(घ) छलफल तथा प्राप्त परिणामको पुष्ट्याई।

(ङ) निष्कर्ष

आर्थिक पक्ष

पुरस्कार

प्रथम रु. ५०००।-

द्वितीय रु. ३०००।-

तृतीय रु. २०००।-

सान्त्वना रु. ५००।-

नोट: पुरस्कार वितरण समारोह जिल्लाबाट सञ्चालित सबै किसिमका प्रतियोगिताहरूको लागि एकै पटक आयोजना गर्ने हुँदा खाद्यान्न बाली प्रतियोगितामा राखिएको व्यवस्थापन खर्च वापत रु. ३०००।- नै सबै प्रतियोगिताको लागि एकमुष्ट हुनेछ।

नेपाल सरकार अर्थ मन्त्रालयको (मा. अर्थमन्त्रीस्तर) को मिति २०६९।१।१३ को सहमति र कृषि विकास मन्त्रालय (सचिवस्तर) को मिति २०७०।४।१७ को निर्णयानुसार स्वीकृत

४.१३ राजमार्ग छेउछाउका साना जलाशय क्षेत्रमा माछा पालनमा अनुदान

देशका मुख्य राजमार्गका अधिकांश भागहरूमा अभियानको रूपमा सञ्चालन गर्न सकिने सम्भावना रहेको यस किसिमको कार्यक्रम अत्यन्तै महत्वपूर्ण, उपयोगी र दिगो हुन सक्ने देखिन्छ। यस प्रविधिबाट राजमार्ग छेउछाउ अस्थायी/स्थायी घर बनाई बसोबास गरेका तथा आय स्रोत कम भएका महिला कृषकहरूको आम्दानीको स्रोतमा वृद्धि समेत भई केही हदसम्म लामखुट्टे प्रकोप नियन्त्रण गर्न मद्दत पुग्दछ। राजमार्ग वरिपरिका निम्न आय भएका कृषकहरूको कार्य गर्ने तथा खाने शैलीमा केही परिवर्तन ल्याई शरीरमा आवश्यक पर्ने प्राणी प्रोटीनको प्रयोगले कुपोषणबाट मुक्त गराई निरोगी बनाउन महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ। यसका लागि कृषकले आफ्नो घरसंगै जोडिएको राजमार्ग छेउमा सानै जलाशयमा भए पनि पोखरी निर्माण गरी माछा पालन गर्न सकेको खण्डमा आफ्नो परिवारलाई चाहिने प्राणी प्रोटीन आफैले उत्पादन गरी आफुलाई चाहिएको समयमा उपभोग गर्न सक्दछन्। यो प्रविधि अन्य बाली जस्तै तरकारी, फलफूल, पशुपंक्षि, आदिसंग पनि जोडिएकोले कृषकको अन्य कार्यमा हानी वा घाटा पुग्ने देखिदैन। बरु यस किसिमको प्रविधि राजमार्ग छेउछाउमा रहेका जलाशय क्षेत्रहरूमा माछा पालन कार्यक्रमलाई अनुदान दिने अभियानको रूपमा नै कार्यान्वयन गर्दै लग्न महिला कृषकहरूलाई उत्प्रेरित गर्नुपर्ने देखिन्छ।

उद्देश्य:

१. एकिकृत बाली प्रणालीको प्रविधि प्रसारण गर्ने।
२. सस्तो एवं सूलभ प्राणी प्रोटीनको उपलब्धता र खानेबानीमा परिवर्तन ल्याउने तथा आय आर्जनमा वृद्धि ल्याउने
३. राजमार्ग छेउछाउमा रहेका जलाशय क्षेत्रको वरपर पानी जम्ने खाल्डाखुल्डीबाट वातावरणमा हुने प्रतिकूल असरलाई न्युनिकरण गर्ने। (उदाहरणको लागि आय आर्जन र लामखुट्टे नियन्त्रण)
४. कृषक समूह छनौट गर्दा अन्य कृषकहरूलाई समेत प्रविधि हस्तान्तरण गर्नसक्ने क्षमता भएको हुनुपर्नेछ।
५. महिला कृषकलाई समूहमा आवद्ध गराई उनीहरूको आय आर्जनको क्षेत्र विस्तार गर्ने।

६. महिला कृषक समूहहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने एवं मत्स्य पालन गर्न उत्प्रेरित गर्ने।

कार्यविधि:

१. तराईमा ४ देखि ६ कठ्ठा र पहाडमा २.५ रोपनी देखि ४ रोपनी सम्मका साना पोखरीहरूको लागि जग्गा छनौट गर्ने।
२. त्यस्ता साना पोखरीहरूको छनौट गर्दा सडकको दाया बायाको सार्वजनिक वा निजी स्वामित्वको जग्गा छनौट गर्ने।
३. साना पोखरीलाई १०० से.मी. गहिरो हुने गरी खन्ने र डिलमा माटो राखेपछि राम्रोसंग खांदी लेभल मिलाउने।
४. सानापोखरीमा माछा पालन गर्दा पुन्टियस मुख्य वालीको रूपमा स्टक गरी केही मात्रामा अन्य जात पनि स्टक गर्ने।
५. दाना कृषकको ३रको भान्छामा बढी भएको बस्तु प्रयोग गर्न प्राथमिकता दिने सो कम भएमा मात्र स्थानीय स्तरमा उपलब्ध हुने दाना प्रयोग गर्ने।
६. माछाभुरा (फिडगरलिड) ७,००० प्रति हेक्टरका दरले स्टक गर्ने।
७. ६ कठ्ठाको पोखरी निर्माण गरेमा उक्त समूहलाई २ करेसापोखरी अनूदान उपलब्ध गराईने छ।
८. उक्त समूहलाई एक दिने घम्टी स्थलगत तालिम पनि उपलब्ध गराईने छ।
९. उत्पादन १ मे.टन/हेक्टर भन्दा बढी हुने हिसाबले प्रविधि अपनाउने।

छनौट गर्दा अपनाउनु पर्ने प्रकृया:

१. कृषक समूह छनौट गर्दा महिला कृषक समूह हुनु पर्नेछ र उक्त समूह पांचदेखि सात जनासम्मको हुनुपर्नेछ।
२. पानीको स्थायी स्रोतका लागि ह्याण्डपम्प वा कूलो/नहरको पानी लाग्ने व्यवस्था हुनुपर्ने।
३. कृषकले केही पशुपालन, हांस/कुखुरा पालन गरेको हुनु पर्नेछ।
४. साना पोखरी छनौट गर्दा पोखरीको डिल मर्मतको लागतको ५० प्रतिशत कृषकले नै खर्च गर्न सक्नेलाई छनौट गर्नु पर्नेछ।
५. साना पोखरी छनौट गर्दा मत्स्यपालन गर्न सकिने राजमार्ग वरिपरिको क्षेत्रलाई प्राथमिकता दिने।

आर्थिक पक्ष

क्र.सं.	विवरण	कृषकको दायित्व	कार्यालयबाट व्यहोर्ने (अधिकतम)	जम्मा रु.
१.	तराईमा ४ देखि ६ कठ्ठा र १ वटा समुहको लागि साना जलाशयको डिल र सम्बद्ध संरचना मर्मत सुधारको लागि	१,०००। -	१,०००।-	२,०००।-
२.	माछा भुरा अनुदान (फिगरलिङ्ग) ७००० प्रति हेक्टरका दरले पहिलो बर्ष र दोश्रो बर्ष मात्र उपलब्ध गराउने		सरकारी दररेट अनुसार	
३.	माछा भुरा प्याकिड (डवल)		सरकारी दररेट अनुसार	
४.	२ वटा करेसा पोखरी अनुदान (१ वटा समूहको लागि)		करेसा पोखरीको नर्मस अनुसार	
५.	घुम्ति स्थलगत तालिम (१ दिने)		घुम्ति स्थलगत तालिम नर्मस अनुसार	
जम्मा				रु.२२,०००।-

नोट: निर्णय मिति: २०६१।८।२५

६. मड पम्प खरिद एवं जडान

मत्स्य पकेट क्षेत्रमा निर्माण भएका कतिपय पुराना पोखरीहरूमा पानी सुकाउन नसकि एकातर्फ पोखरीको गहिराई व्यवस्थित गर्न सकिएको छैन भने अर्का तर्फ वर्षौंसम्म जम्मा भईरहेको लेदो वा हिलोले पानीलाई दूषित पारी विभिन्न किसिमका रोग तथा परजीवीले माछालाई आक्रमण गरी नोक्सान पुऱ्याईरहेको पाईन्छ। तसर्थ यसको असरलाई न्यून पार्न मड पम्प (MUD Pump) प्रयोग गर्न सकिने भएकोले मड पम्प खरिद एवं जडानका लागि अनुदान दिईनेछ। यसरी खरिद गरिएको मड पम्प कृषक समूह वा सहकारीलाई सम्बन्धित कार्यालयले आन्तरिक सन्चालन प्रकृया (कार्यविधि) तयार पारी उपलब्ध गराउनु पर्ने छ। कृषकहरूलाई मड पम्प निम्न अवस्थामा अनुदानमा उपलब्ध गराउन सकिनेछ।

१. न्यूनतम ५ हे. मत्स्य क्षेत्रफल भएको हुनुपर्ने।

२. सहकारीमा परिणत भएको कृषक सहकारी संस्था वा समूह भए न्यूनतम ३ वर्ष पुरानो कृषक समूह हुनुपर्ने।

३. प्राविधिक दृष्टिकोणबाट मडपम्पको आवश्यकता पुष्टि भएको।

७. अभियानमुखी मत्स्य उत्पादन कार्यक्रम

यस कार्यक्रम सञ्चालनका लागि कार्यक्रम सम्बद्ध तालिम/भ्रमण/बैठक एवं अन्य कार्यक्रम संचालन प्रचलित स्वीकृत नर्म्स अनुसार हुनेछन्। यसका अतिरिक्त निम्न वमोजिमको कार्यक्रम तथा कार्यविधि समावेश गरिएको छ।

क्र.सं.	कार्यक्रम	विवरण/पुष्ट्याई	कैफियत
१	पोखरी निर्माण विस्तार	मत्स्य उत्पादन विशेष कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७२ (पहिलो संशोधन २०७३, श्रावण) अनुसार	
२	पोखरी सुदृढिकरण	पोखरी गहिराउनको लागि माटोको काम प्रति हेक्टर ४३६७ घ.मि. खन्न	
३	ह्याचरी निर्माण	कार्प ह्याचरी निर्माण एवं व्यवस्थापन कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७३ अनुसार	
४	ह्याचरी सुदृढिकरण	कार्प ह्याचरी निर्माण एवं व्यवस्थापन कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७३ अनुसार	
५	विद्युतिय ट्रान्सफरमर जडान	ट्रान्सफरमर खरिद एवं सम्बद्ध उपकरण जडान	कम्तिमा २५ हे. जलासय क्षेत्रमा मत्स्य पालन गर्ने सहकारी हुनुपर्ने।
६	साना पोखरी निर्माण	२०० व.मी. माटो खन्न रु. १०,००० माछा भुरा तथा प्याकिङ्ग चार्ज रु. २७० पानी व्यवस्थापन गर्न ढिकी पम्म खरिद रु. ५,०००।-	कम्तिमा १.३ मी गहिरो, पानीको स्थायी श्रोत भएको हुनुपर्ने।
७	अतिरिक्त आयका लागि मध्य पहाडी क्षेत्रका महिलाको लागि मत्स्य पालन	५० घ.मी.को केज निर्माण सामग्री (डोरी, वांस, जाल) रु. ६,०००।०० पेलेट दाना माछा भुरा एवं दुवानी	कृषक समूह महिला नै हुनुपर्ने। दाना अनुदान रकम समूहको खातामा जम्मा हुनुपर्नेछ।
८	इटाभट्टाबाट वनेको खाल्डाखुल्डीमा माछा पालन	खाल्डाखुल्डी इटा उद्योगले बनाएको हुनुपर्ने प्रति पोखरी कम्तिमा ६ कठ्ठाको हुनुपर्नेछ।	एक पटकको लागि मात्र सहयोग गरिनेछ।
९	जिविकोपार्जनको लागि घोलमा मत्स्य पालन	घोल क्षेत्र सार्वजनिक स्वमित्वको हुनुपर्नेछ।	
१०	नर्सरी निर्माण एवं सुदृढिकरण	एक हेक्टर जलाशयको नर्सरी पोखरी निर्माण कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७३ अनुसार	
११	जाल अनुदान	स्वीकृत जालको नर्म्स अनुसार	